

SAMFUNNSSPEILET

TIDSSKRIFT OM LEVEKÅR OG LIVSTIL

Nr. 2/89 – 3. årgang

Utgis av Statistisk sentralbyrå

Redaksjon:

Anne Lisbeth Brathaug
Gustav Haraldsen
Tor Jørgensen
Berit Otnes
Knut Western

Redaksjonsråd:

Sverre Hove
Gunvor Iversen
Olav Ljones
Nils Håvard Lund

Tegner:

Thore Hansen

Abonnementpris:

90 kroner for 3 nummer pr. år

Løssalgpris:

40 kroner

Abonnement bestilles hos:

Statistisk sentralbyrå
Opplysningskontoret
Postboks 8131 Dep.
0033 OSLO 1
Telefon: (02) 41 38 20

Artikler i tidsskriftet kan ikke uten videre tas som uttrykk for Statistisk sentralbyrås oppfatning.
Ved bruk av stoff fra tidsskriftet, bruk kildehenvisningen: «SSBs Samfunnsspeilet».

Innhold

	Side
Trafikkdøden i historisk perspektiv. <i>Jan Erik Lystad</i>	3
Økt trivsel med røykeloven. <i>Karl Erik Lund</i>	7
Er barn mer syke nå enn for ti år siden? <i>Otto Carlson</i>	9
Endringer i dødsårsaker, ulikheter i dødeligheten. <i>Jannecke Lahn</i>	12
Kvinner i landbruket. <i>Berit Bjørlo</i>	16
Tordenskjolds soldater i utdanningskøen. <i>Tor Jørgensen</i>	19
Kommunal avløpsrensing: Når får vi tilfredsstillende kvalitet? <i>Frode Brunvoll</i>	22
Barnetall og fruktbarhet blant innvandrere i Norge. <i>Kåre Vassenden og Lars Østby</i>	26
Statistikkskolen: Datapresentasjon I: Diagram og mål for sentral tendens. <i>Leiv Solheim</i>	31

Massemedienes raske nyhetsrapportering og flittige bruk av meningsmålinger gir inntrykk av at dagen i dag er vesensforskjellig fra gårdsdagen, og at folks holdninger og meninger skifter raskere enn været. Den raske teknologiske utvikling skaper dessuten forventninger om at det sosiale liv endrer seg like hurtig som teknikken. Artikler med tall over lange tidsperioder kan danne en motvekt til denne flyktige virkelighetsforståelsen og vise at enkelthendelser kan skygge for utsikten til langsomme, men mer systematiske endringsprosesser. Jan Erik Lystads artikkel om trafikkdøden i et historisk perspektiv er et godt eksempel på dette. Ved å sette sammen foreliggende ulykkesstatistikk i tilknytning til forskjellige transportmåter de siste 100 årene, får han for eksempel fram at dødsrisikoen var høyere ved århundreskiftet enn hva den er i dag.

Otto Carlsons artikkel om barns helsetilstand tar for seg en tiårsperiode. Endringene innenfor en så kort tidsperiode er små, men Carlson finner tegn som tyder på at allergiene øker blant barn. I og med at slike lidelser gjerne utløses av stoffer og partikler i lufta vi puster i eller maten vi spiser, er det nærliggende å spørre seg om utviklingen henger sammen med miljøproblemene i samfunnet.

Jannecke Lahns artikkel om dødelighet tar for seg utviklingen i etterkrigsperioden. Dødelighetstall er interessante fordi de viser resultatet av samfunnets innsats for folks levekår og levekårsvirkninger av folks egne levevaner.

Likestillingen mellom menn og kvinner øker på mange områder. Likevel er forskjellene mellom menns og kvinners forventede levealder blitt større. Forskjellene i dødelighet mellom ulike fylker endrer seg imidlertid lite.

I juli 1988 ble det innført nye regler for røykefrie miljøer på arbeidsplassene og offentlige steder. Loven var kontroversiell. Tall som Statistisk sentralbyrå har samlet inn for Statens tobakkskaderåd, tyder imidlertid på at dette er eksempel på et enkelttiltak som i løpet av ganske kort tid hadde positive sosiale konsekvenser.

Artiklene som hittil er nevnt henger tematisk sammen på den måten at de dreier seg om helseforhold. Frode Brunvolls artikkel føyer seg inn i en rekke der vi tar opp miljøproblemer som har levekårsmessige konsekvenser.

Samfunnsspeilet har ved flere anledninger tatt opp innvandring i Norge. Denne gangen presenteres de første beregningene av fruktbarheten og fødselstallene i ulike innvandringsgrupper.

I tillegg til disse artiklene, inneholder Samfunnsspeilet denne gangen en artikkel om kvinner i landbruket og om søkere til ulike typer høgskoler. Dessuten bringer vi en ny artikkel i serien "Statistikkskolen".

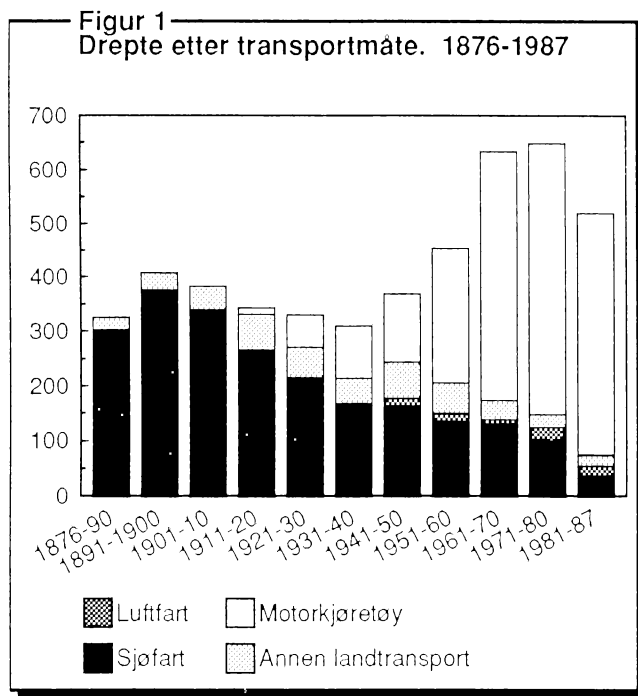
Trafikkdøden i historisk perspektiv

Av Jan Erik Lystad

Veitrafikkulykkene får stor oppmerksomhet i media. Endringene fra måned til måned tolkes og kommenteres. I historisk perspektiv er imidlertid trafikkdøden et mindre problem i dag enn i tidligere perioder.

Hvert år drepes rundt 400 mennesker i trafikkulykker og 11- 12 000 mennesker blir skadet. I 1988 ble ulykkene beregnet å koste samfunnet rundt 8 milliarder kroner. Transportulykker er imidlertid ikke et nytt fenomen. Risikoen for å bli drept i en transportulykke var større for hundre år siden enn i dag. Dengang var det sjøen som krevde liv. Døden på landeveien er i stor grad et produkt av samfunnsutviklingen etter andre verdenskrig. Veitrafikkulykkene nådde et foreløpig topp-punkt i begynnelsen av 1970-årene. Deretter er ulykkesrisikoen blitt betydelig redusert. Hver bil etterlater dessuten mye mindre død i sine hjulspor i dag enn tidligere. Denne tendensen kan vi følge helt fra bilsamfunnets barndom.

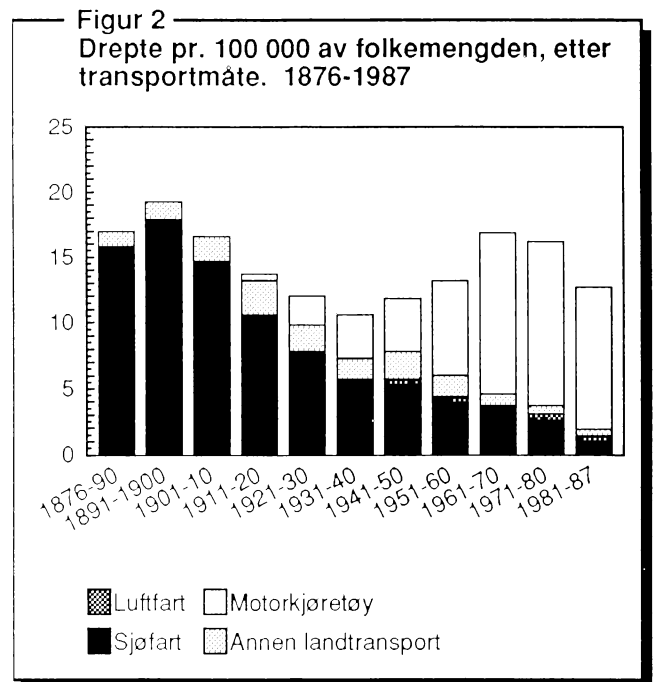

Toppunkt ved århundreskiftet og i 1970-årene

Figur 1 viser utviklingen i transportulykker siden 1876. Tallet på drepte beveget seg opp til et topppunkt rundt århundreskiftet. Da ble det drept om lag 400 mennesker årlig. Deretter var det nedgang og utflytning i de 40 årene fram til andre verdenskrig. I 1930-årene var tallet kommet ned mot 300 drepte pr. år. Deretter var det sterk økning igjen fram til begynnelsen av 1970-årene. Over 700 mennesker ble drept hvert år da. Flere transportdrepte er ikke registrert verken før eller seinere. De siste ti-femten årene har det nemlig vært ny nedgang. I 1980-årene har det årlige gjennomsnittet ligget på rundt 500 drepte.

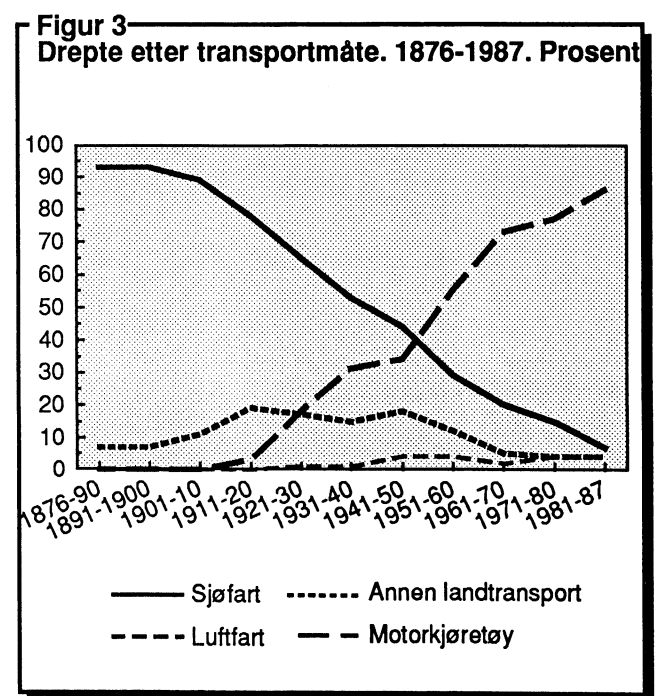
Tilbake til 'de gode 1930-årene'

For hundre år siden hadde Norge en befolkning på rundt 2 millioner mennesker. I dag er folke­mengden fordoblet til drøyt 4 millioner. I figur 2 er transportulykkene satt i forhold til folke­mengden. Vi ser at det var flere transportdrepte pr. 100 000 av folke­mengden ved århundreskiftet enn i de verste årene på 1970-tallet. Som helseproblem/samfunnsproblem kan man derfor hevde at transportulykkene var av større betydning for hundre år siden enn i dag. Målt på denne måten var 'de harde' 1930-årene de beste i hele perioden. I 1980-årene har vi imidlertid beveget oss ned mot det samme nivået igjen.

Fra sjøulykker til veiulykker

Sjøfart og veitransport har vært de dominerende ulykkesårsaker gjennom hele hundreåret. Men de har dominert i hver sin periode. Ved forrige århundreskifte utgjorde sjøulykkene drøyt 90 prosent av alle transportulykkene. Mellom 300 og 400 mennesker ble drept i slike ulykker hvert år. Deretter gikk tallet raskt ned både absolutt og relativt. Ved utbruddet av andre verdenskrig utgjorde de grovt 50 prosent av alle transportdrepte. Rundt 175 mennesker ble drept årlig. I etterkrigstiden har andelen fortsatt å synke. På 1980-

tallet har den kommet under 10 prosent. Mindre enn 50 personer drepes nå årlig i ulykker ved sjøtransport.

For veitransport har utviklingen gått i motsatt retning. De første dødsfallene med motorkjøretøy ble registrert i perioden 1911-1915. Da ble 5 personer drept pr. år. Fra da av vokste tallet fort. Før andre verdenskrig var det rundt 100 dødsfall årlig. Dette utgjorde da ca. 30 prosent av alle transportdrepte.

Først etter 1945 ble det flere ulykker på veiene enn på sjøen. Deretter var veksten meget sterk fram til første halvdel av 1970-årene. Da krevde veitrafikkulykkene over 500 liv årlig. Seinere er tallet redusert til rundt 400 drepte pr. år. Allikevel har veitrafikkulykkene nå en like dominerende betydning som sjøulykkene hadde for hundre år siden. I dag utgjør de 90 prosent av alle transportdrepte.

Risikoen ved veitransport har allikevel aldri kommet så høyt opp som den var ved sjøfart ved århundreskiftet. I tiåret 1891-1900 ble det i sjøfart drept 18 personer pr. 100 000 av folkemengden. I årene 1901-1910 var tallet 15 personer. I de verste tiårene for veiulykkene, 1960- og 1970-årene, var tallet fortsatt i underkant av 13 drepte pr. 100 000 av folkemengden.

I vårt århundre er det hittil registrert drøyt 38 000 dødsfall med årsak i transportulykke. Av disse har vel 15 000 skjedd i sjøtransport og 18 000 i veitransport. Dette utgjør andeler på hhv. 40 prosent og 47 prosent av alle transportulykkene. To ulike perioder avtegner seg. I årene 1901-1945 hadde sjøtransport en gjennomsnittlig andel på om lag 2/3 av alle transportulykkene. I årene etter andre verdenskrig har veitrafikkulykkene

hatt den samme andelen. Den totale ulykkesrisikoen har også vært omtrent lik i de to periodene, med noe over 14 personer drept pr. 100 000 av folkemengden i begge perioder.

Tog og fly krever få liv

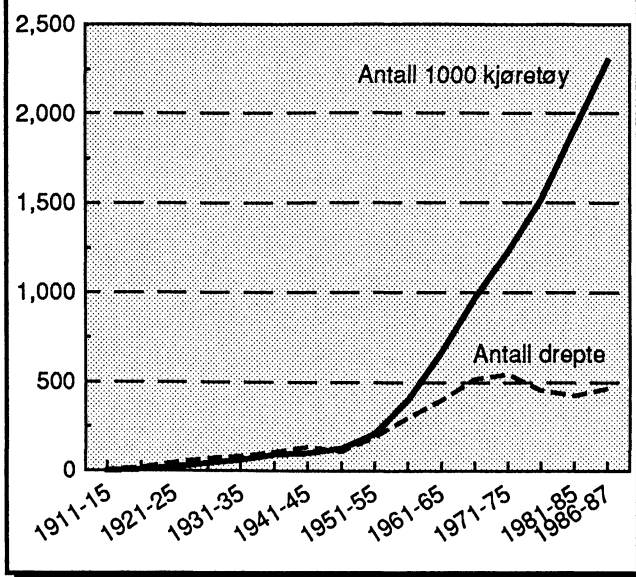
Andre ulykkestyper har i hele perioden hatt en helt underordnet betydning i forhold til sjøfart og veitransport. Togulykker og flyulykker skaper dramatisk oppmerksomhet når de skjer. De skjer imidlertid sjelden, og teller derfor lite i det totale ulykkesbildet. Ulykker med 'Annen landtransport' utgjorde 16 prosent av alle dødsulykker i årene 1901-1945, og 7 prosent i årene etter 1940. Det absolutte tallet har ikke i noen femårsperiode vært høyere enn 50 drepte i årlig gjennomsnitt.

Samlet er det registrert ca. 4 000 drepte i Annen landtransport i vårt århundre. De første dødsfall ved lufttransport ble registrert i begynnelsen av 1920-årene. Før 1945 hadde de en andel på bare 1 prosent av alle transportulykker. Etter krigen har andelen vært på 3 prosent i gjennomsnitt. Hittil er det samlet registrert ca. 850 dødsfall ved lufttransport.

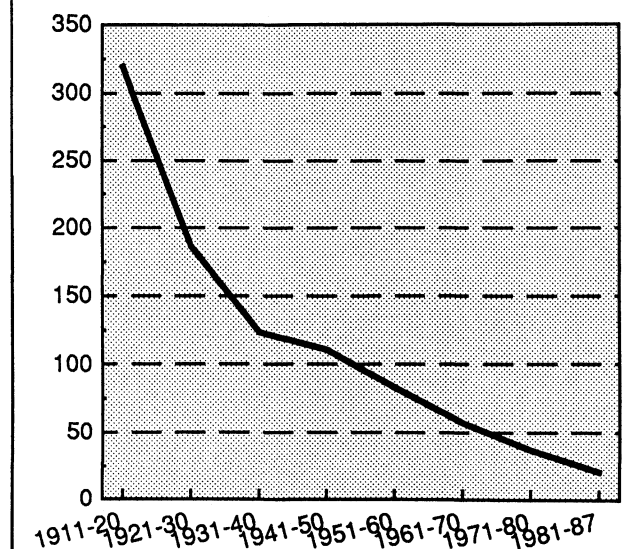
Bilparken øker, ulykker pr. bil minker

Den kraftige veksten i veitrafikkulykkene har selvsagt sammenheng med økningen i bilparken. De første bilene ble registrert rundt århundreskiftet. Ved andre verdenskrig var antallet kommet opp i 100 000. Da var

Figur 4
Drepte i veitrafikk og tallet på kjøretøyer.
Årsgjennomsnitt

Figur 5
Drepte pr. 1 000 kjøretøyer.

det 35 motorkjøretøyer pr. 1 000 innbyggere. I 1988 var det registrert 2,3 millioner kjøretøyer. Det var 550 pr. 1 000 innbyggere.

Figur 4 viser utviklingen i bilparken og drepte i veitrafikk gjennom dette århundret. Figur 5 viser tallet på trafikkdrepte pr. 100 000 kjøretøyer. Bilparken har steget mye raskere enn ulykkestallet. Ulykkesrisikoen målt som trafikkdrepte i forhold til bilparken er således sterkt redusert i perioden. I tiåret 1911-1920 ble det drept over 300 personer pr. 100.000 kjøretøyer. I 1930-årene var tallet mer enn halvert til om lag 125 drepte pr. 100 000 kjøretøyer. Nedgangen har fortsatt også etter krigen. Ved midten av 1980-årene var det gjennomsnittlig 'bare' drøyt 20 drepte pr. 100 000 kjøretøyer. Denne nedgangen er oppsiktsvekkende sterk. Den forklarer imidlertid hvorfor tallet på transportdrepte ikke har blitt langt høyere i dagens bilsamfunn.

Et par fiktive talleksempler kan illustrere dette. Der som ulykkesrisikoen pr. bil hadde vært like høy i dag som i årene 1911-1920, ville vi hatt over 7 000 trafikkdrepte årlig med dagens bilpark. Med ulykkesrisikoen fra 1930-årene ville tallet vært nesten 3 000 pr. år. Det virkelige tallet er altså rundt 400 drepte.

Mange forhold bidrar til å forklare nedgangen. Bedre biler og sikrere veisystemer er blant disse. Dessuten er nettopp veksten i bilparken paradoksalt nok en forklaring i seg selv. Den har skapt radikale endringer i ferdselsmåtene. Folk bruker bilen istedenfor sine bein eller sin sykkel. Og i et bilsamfunn er det tross alt sikrere å være bilist enn fotgjenger og syklist.

Transportforskerens problem

Vi har skissert noen linjer i en periode med radikale endringer.

Transportforskeren ved inngangen til 1890-årene (hvis han fantes) levde i et samfunn der sjøulykker dominerte ulykkesbildet, der sykkelene var i ferd med å få sitt

gjennombrudd og der de første bilene ennå ikke var registrert. Vanskelig kunne han forestille seg de omveltninger som faktisk har skjedd i det påfølgende århundre. Få var vel også i stand til å erkjenne at de 320 bilene som fantes i 1910 hadde en så revolusjonerende kraft i seg. Slike sammenhenger blir først tydelige i lys av historiens etterpåklokskap.

Dagens transportforsker står ved inngangen til et nytt århundre. Er modellene vi prøver å gripe framtiden med brukbare, eller finnes like revolusjonerende krefter også nå. Hva vil transportforskeren ved slutten av 2000-tallet mene om vår evne til å ha perspektiv på vår samtid?

Kilder og datagrunnlag

Artikkelen bygger på SSBs statistikk over dødsårsaker. Historisk Statistikk 1978 er brukt som kilde.

Tallet på veitrafikkulykker ligger her noe høyere enn i statistikken som bygger på politiets rapporter. Dette skyldes bl.a. at ulykker med motorkjøretøy utenfor trafikk er regnet med.

Sjøulykkene omfatter dødsfall ved forlis og havari og andre ulykker i forbindelse med sjøfart og fiske. Drukningssulykker fra 'liten båt' er imidlertid ikke regnet med. Ved århundredskiftet var det drøyt 150 slike ulykker årlig. I 1930-årene var tallet nede i ca. 30, mens det på 1980-tallet har ligget rundt 70.

Sjøulykker ved krigshandlinger i de to verdenskrigene er holdt utenfor.

'Annen landtransport' omfatter i hovedsak ulykker med jernbane, sporvogn og rene sykkelulykker. Ulykker med hest og vogn er også gruppert her.

Økt trivsel med røykeloven

Av Karl Erik Lund

Tobakksalget går ned

Røykeloven, som gir nye regler for røykfrie miljøer på arbeidsplassene, ble innført 1. juli 1988. Sammenligner en salget av sigaretter og røyketobakk i perioden fra loven ble innført til februar 1989 med tilsvarende periode et år tidligere, er forbruket pr. innbygger redusert med 2,4 prosent. Salgsreduksjonen er på 63 tonn tobakk.

De siste seks måneder umiddelbart før loven ble innført ble det solgt 3 117 tonn tobakk. Dette volumet representerte en økning sammenlignet med samme periode et år tidligere på 2,6 prosent. Det kan altså se ut som om røykeloven har bidratt til at stigende salgskurver er snudd til nedgang i tobakksalget.

Trivsel med røykfrie miljøer - også blant røykere

Statistisk sentralbyrå gjennomførte en undersøkelse blant yrkesaktive fem måneder etter at røykeloven var innført. Undersøkelsen kartlegger problemer i tilknytning til innføring av loven, trivsel på arbeidsplassen og andre steder og holdninger til loven etter innføringen.

Litt over fjerdeparten av de spurte mente at røykeloven hadde ført til økt trivsel på arbeidsplassen. Ti prosent

mente at de nye reglene hadde ført til mindre trivsel. Cirka en tredjedel mente at trivselen var blitt bedre på offentlige steder som postkontorer, banker, venterom, kinoer, på offentlige kommunikasjonsmidler og offentlige kontorer. Her var det bare fire prosent som mente at loven hadde ført til mindre trivsel.

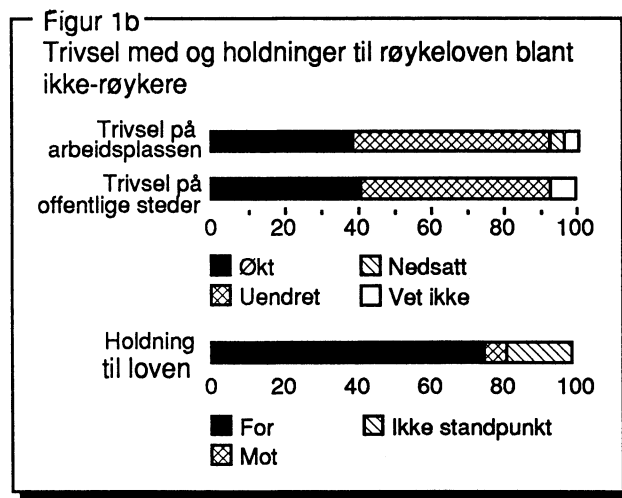
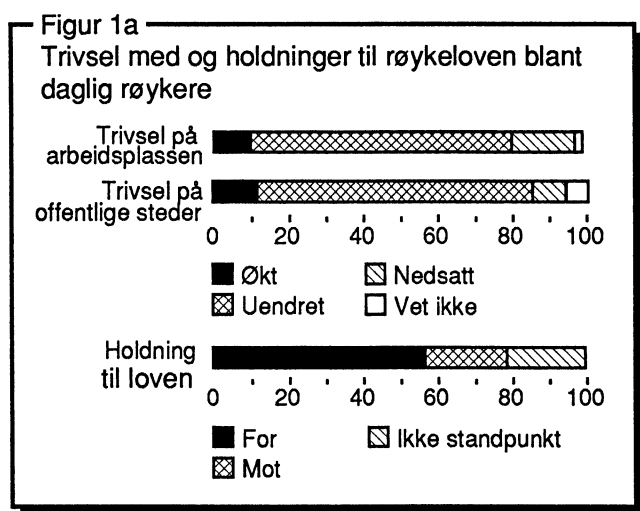
17 prosent av dem som røyker til daglig oppgir at trivselen på arbeidsplassen er blitt dårligere etter at loven ble innført. Ni prosent i denne gruppen mener også at trivselen på offentlige steder er blitt dårligere. De tilsvarende tallene for ikke-røykere er fire og null prosent.

Ti prosent av vanerøykerne sier at trivselen på arbeidsplassen er blitt bedre og 12 prosent at loven har ført til økt trivsel på offentlige steder. Her er tallene for ikke-røykere 39 og 41 prosent.

Som ventet er altså de som røyker daglig oftere negative til loven enn ikke-røykere. Men selv ikke i denne gruppen er det særlig mange som mener at trivselen er blitt dårligere. Majoriteten mener at trivselen er som før og en del mener at den er blitt bedre.

Allment flertall for røykeloven

Nesten 70 prosent av de spurte var tilhengere av loven fem måneder etter at den var gjennomført. Bare 13 prosent var mot. Flest motstandere finner en blant vanerøykerne. Men heller ikke i denne gruppen var det mer enn litt over 20 prosent som var imot loven. Nesten 60 prosent av dem som selv røyker daglig var for røykeloven.

Er barn mer syke nå enn for ti år siden?

Av Otto Carlson

Helseundersøkelsene i 1975 og 1985 viser at langvarige sykdommer blant barn og ungdom økte i 10-årsperioden. I høyere aldersgrupper var omfanget av langvarige sykdommer omtrent det samme i 1985 som i 1975. Barnesykeligheten økte mest i Øst-Norge, og hudsykdommer som eksem økte mest. Andelen barn i Øst-Norge med hudsykdom ble mer enn fordoblet i 10-årsperioden.

Hvert fjerde barn hadde langvarig sykdom i 1985

Intervjuundersøkelsene om helseforhold som ble gjennomført i 1975 og 1985, viser at sykkeligheten blant barn i alderen 0-15 år økte noe i løpet av dette tiåret¹. I 1985 hadde 25 prosent av barna en sykdom som vanligvis varer i minst 6 måneder. Ved undersøkelsen ti år tidligere ble det registrert langvarig sykdom hos 21 prosent. Også for ungdom i alderen 16-24 år ble det registrert økt andel med langvarige sykdommer (36 prosent i 1985 mot 32 prosent i 1975), mens endringene var vesentlig mindre for høyere aldersgrupper. Blant de eldre, 67 år og over, hadde omtrent tre av fire personer langvarig sykdom både i 1975 og 1985.

Det kan synes litt underlig at så mye som hvert fjerde eller femte barn hadde langvarig sykdom. Helseundersøkelsene fanger imidlertid opp alt fra svært alvorlige lidelser til småplager som betyr lite for trivsel og evne til å fungere i dagliglivet. Særlig for barn ble det rapportert om mange forholdsvis banale plager. For mer

enn 90 prosent av barn med sykdom, ble den generelle helsetilstanden karakterisert som god eller meget god.

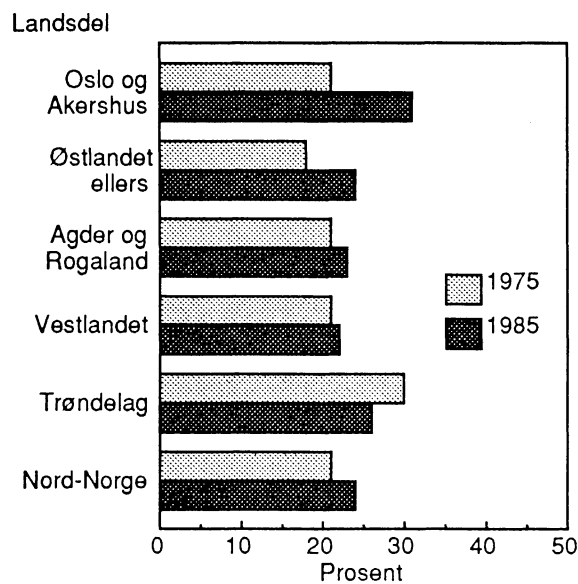
Bare Øst-Norge som viser klar økning i barne-sykeligheten

Av landsdelene var det bare Oslo og Akershus og Østlandet ellers hvor andelen barn med langvarig sykdom var klart større i 1985 enn i 1975 (se figur 1). For barn bosatt i Oslo og Akershus økte den observerte andelen fra 21 prosent i 1975 til 31 prosent i 1985. De tilsvarende tallene for Østlandet ellers var henholdsvis 18 prosent og 24 prosent. For de andre landsdelene var endringene så små at det er vanskelig å fastslå om det var noen reell endring i løpet av 10-året eller ikke.

Det kan likevel være grunn til å merke seg at den registrerte barnesykeligheten i Trøndelag gikk ned fra et ganske høyt nivå i 1975 til et nivå på linje med landsgjennomsnittet i 1985. Om denne nedgangen er reell

¹ Det er nødvendig å ta forbehold både når det gjelder nivået på tallene for andel barn med sykdom og økningen mellom de to helseundersøkelsene. Undersøkelsene er basert på intervju med et utvalg av befolkningen, og tallene er derfor noe usikre, dvs. de 'sanne' tallene kan være større eller mindre enn de observerte. Den såkalte utvalgsfeilen er imidlertid ikke større enn at vi med stor grad av sikkerhet kan si at sykkeligheten blant barn var større i 1985 enn ti år tidligere.

Figur 1
Andel barn 0-15 år med langvarig sykdom høsten 1975 og 1985. Prosent. Landsdel

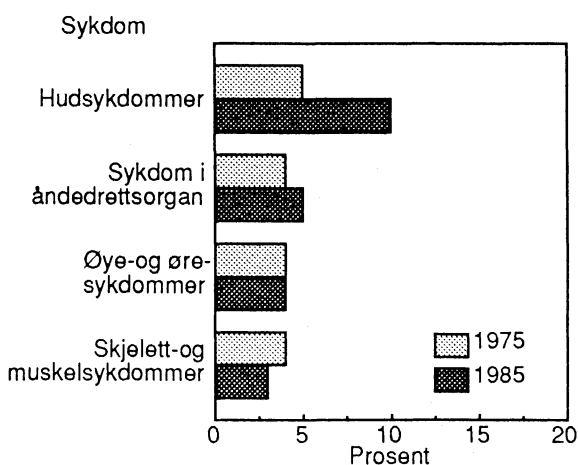

eller om resultatet skyldes utvalgsfeil, kan vi ikke si noe om.

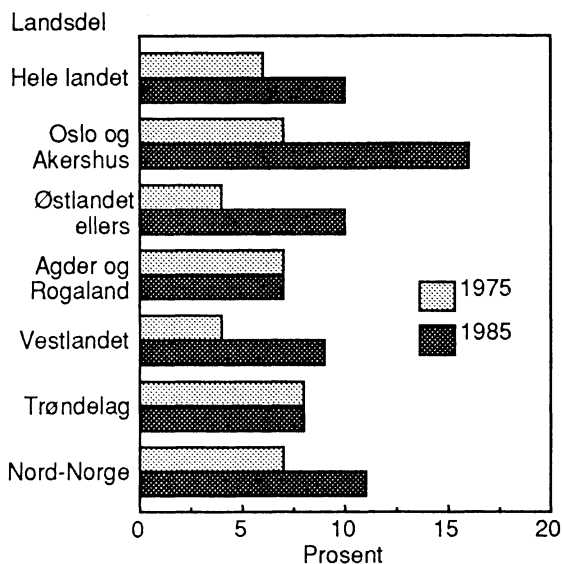
Hudsykdommer har økt sterkt

Sykdomspanoramaet er svært forskjellig for barn og voksne. Ser vi på grove sykdomsgrupper er det blant eldre størst andel personer med hjerte- og karlidelser, muskel- og skjelettsykdommer og nervøse lidelser. Blant barn var det i 1975 mellom 4 og 5 prosent som hadde langvarig hudsykdom, sykdom i åndedrettsorganene, muskel- og skjelettsykdom og øye- og øresykdom (se figur 2). Fram til 1985 hadde det ikke skjedd noen større endring i omfang for noen av sykdomsgruppene,

Figur 2
Andel barn 0-15 år med utvalgte langvarige sykdommer høsten 1975 og 1985. Prosent

Figur 3
Andel barn 0-15 år med langvarige hudsykdommer høsten 1975 og 1985. Prosent. Landsdel

bortsett fra sykdommer i hud og underhud. Omfanget av slike sykdommer blant barn var dobbelt så stort i 1985 som ti år tidligere.

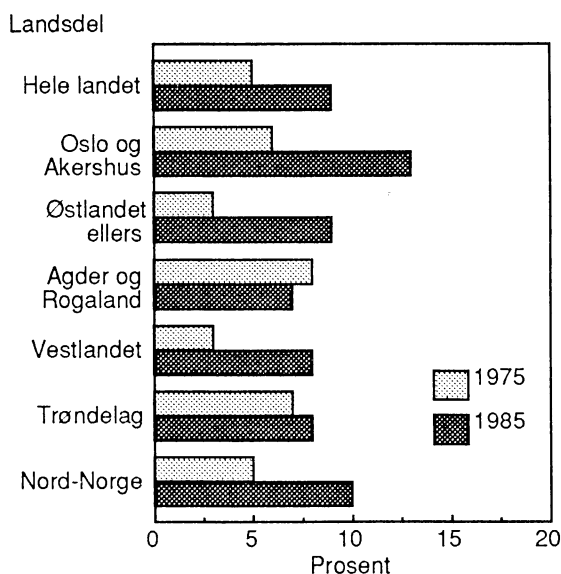
Av figur 3 går det fram at den registrerte økningen i hyppigheten av hudsykdom hos barn var særlig sterk i landsdelene Oslo og Akershus, Østlandet ellers og Vestlandet. For Vestlandet ble økningen i omfanget av hudsykdom for en stor del oppveiet av nedgang for andre sykdommer. Dette er årsaken til at Vestlandet - i motsetning til de to landsdelene vi har delt Øst-Norge i - viser liten endring i total barnesykkelighet.

Allergiske lidelser øker

En nærmere analyse av svarene som ble gitt ved de to helseundersøkelsene, gir klar indikasjon på at det hovedsakelig var allergiske lidelser som økte i omfang fra 1975 til 1985. Som allergiske lidelser har vi her regnet hudsykdommen eksem og åndedrettssykdommene astma og høysnue. Særlig blant barn er slike sykdommer svært ofte utløst av såkalte allergener, dvs. stoffer eller partikler i luft, kjemikalier, mat, metaller osv., det vil si i hele miljøet som omgir oss. Omtrent 40 prosent av alle syketilfeller som ble registrert blant barn i 1985, var allergier.

Av de allergiske lidelsene er det eksem som dominerer. I 1985 ble det registrert eksem hos 9 prosent av barna i hele landet, mot 4-5 prosent ti år tidligere (se figur 4). De tilsvarende tallene for Oslo og Akershus var 13 prosent (1985) og 6 prosent (1975), og for Østlandet ellers 9 prosent og 3 prosent. Også for Vestlandet og Nord-Norge tyder helseundersøkelsene på at hyppigheten av

Figur 4
Andel barn 0-15 år med eksem høsten 1975 og 1985. Prosent. Landsdel

eksem blant barn har økt ganske sterkt i 10-året mellom tellingene, mens det ble registrert forholdsvis liten endring for Agder og Rogaland og for Trøndelag.

Astma rammer færre barn enn eksem gjør, men også for denne sykdommen tyder helseundersøkelsene på at hyppigheten blant barn har økt, fra rundt 1 prosent i 1975 til omtrent 2 prosent i 1985.

For alle landsdelene unntatt Agder og Rogaland ble det registrert økt andel barn med astma i 10-året mellom de to helseundersøkelsene. Økningen var særlig stor for Trøndelag (fra 1 prosent til 4 prosent) og for Oslo og Akershus (fra 1 prosent til 3 prosent). På grunn av den usikkerhet som skyldes utvalgsmetoden er det imidlertid grunn til å tolke tallene forsiktig.

Andel barn med høysnue var også rundt 1 prosent i 1975 og var omtrent det samme i 1985. Heller ikke for landsdelene ble det registrert noen vesentlig økning i 10-året mellom helseundersøkelsene, bortsett fra Oslo og Akershus hvor den registrerte hyppigheten økte fra rundt 1 til rundt 2 prosent.

SOSIALT UTSYN 1989

Denne utgaven av SOSIALT UTSYN beskriver hvordan levekårene i Norge har utviklet seg i 1980-årene. Grunnlaget er den offisielle statistikken, som ellers fins i en rekke ulike publikasjoner og tabeller. I SOSIALT UTSYN samles og struktureres denne omfattende informasjonen i en oversiktlig og lett tilgjengelig form.

SOSIALT UTSYN 1989 er delt i 10 kapitler. Det første gir en samlet oversikt over levekårene, der de økonomiske rammer, det offentliges rolle og markedskreftenes betydning blir diskutert.

De øvrige kapitlene har en mer utførlig omtale av enkelte områder: befolkning, helsetilstand, kriminalitet og konflikt, utdanning, arbeidsforhold, økonomi, boforhold, sosial kontakt og bruk av fritid og ferie.

Leseren trenger ikke erfaring i bruk av statistikk. Hvert kapittel kan leses for seg. De som ønsker detaljer og bakgrunnsmateriale kan finne dette ved å gå til kildene som er oppgitt bak i publikasjonen.

Denne utgaven vil som tidligere være viktig oppslagsverk for alle samfunnsinteresserte, en kilde til informasjon og inspirasjon for foredragsholdere og politikere og et viktig supplement til lærebøkene i den videregående skolen. Et oppgavehefte kommer senere.

SOSIALT UTSYN 1989 har nr. 70 i serien Sosiale og økonomiske studier og kommer til bokhandlerne i juni. Pris kr 125. ISBN 82-537-2776-3.

Endringer i dødsårsaker, ulikheter i dødeligheten

Av Jannecke Lahn

Selv om dødsårsakene har endret seg etter krigen, varierer dødelighetstallene mellom fylkene etter samme mønster som tidligere. Dødeligheten blant menn er høyere enn blant kvinner, og denne kjønnsforskjellen har økt.

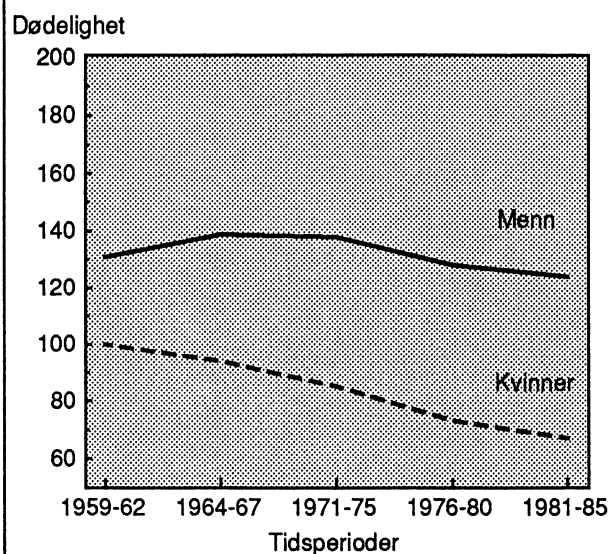
Hvor god helse vi har og hvor lenge vi lever er bestemt av den enkeltes fysikk og livsstil, av det sosiale og naturmessige miljøet rundt oss og av helsetjenester og andre offentlige ordninger. Dødeligheten i et samfunn gir et statistisk mål på hvor godt samfunnet er å leve i og hvor gode levevaner vi har. Målet brukes ofte for å sammenligne levekårsnivå og helsetjenestetilbud i ulike nasjoner eller i ulike deler av landet.

Økende kjønnsforskjeller

Figur 1 viser endring i dødelighet på grunn av hjerte- og karsykdommer og kreft blant menn i forhold til kvinner i ulike perioder fra 1959 til 1985. Linjediaagrammene tar utgangspunkt i kvinners dødelighetsnivå ved inngangen til perioden.

Figur 1a
Dødelighetsutviklingen blant kvinner og menn på grunn av hjerte- og karsykdommer i ulike tidsperioder fra 1959 til 1985¹

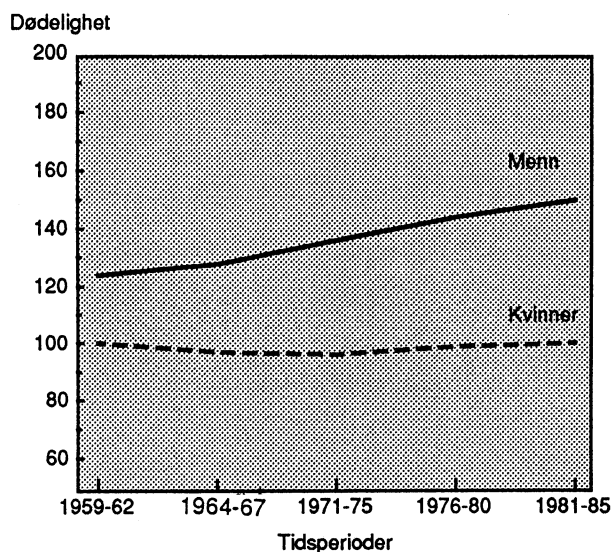

¹ Endringene er målt med utgangspunkt i dødeligheten blant kvinner i 1959/62. Tallene er justert for endringer i alderssammensetning.

åra kunne kvinner forvente å bli 6,2 år eldre enn menn. I 1987 hadde dette 'forspranget' økt til 6,8 år.

Dersom vi tenker oss at økt likestilling fører til at menn og kvinner får en mer lik livsstil og at kreft og hjerteinfarkt i høy grad er livsstilssykdommer, skulle vi tro at

Figur 1b
Dødelighetsutviklingen blant kvinner og menn på grunn av ondartede svulster i ulike tidsperioder fra 1959 til 1985¹

¹ Endringene er målt med utgangspunkt i dødeligheten blant kvinner i 1959/62. Tallene er justert for endringer i alderssammensetning.

Fram til midten av 1970-åra økte menns dødelighet på grunn av hjerte- og karsykdommer, men siden har det vært en nedgang. Nedgangen de siste åra har vært sterkere enn økningen i første del av etterkrigsperioden, slik at denne dødsårsaken totalt sett er sjeldnere blant menn nå enn tidligere. Blant kvinner har det vært en nedgang gjennom hele perioden. Resultatet er at overdødeligheten blant menn på grunn av hjerte- og karsykdommer er større nå enn for 30 år siden.

Kreftdødeligheten blant menn har økt jevnt de siste 30 åra, mens det for kvinner har vært liten endring. Menns økende overdødelighet skyldes vesentlig lungekreft. Denne kreftårsaken henger sammen med røykevaner, og i senere år har også kvinner hatt økende dødelighet av lungekreft.

Endringer i sykdomsmønsteret og dødeligheten påvirker den forventede levealder. Ut ifra de rådende dødelighetsratene har en nyfødt gutt eller jente ulik utsikt til et langt liv. Forventet levealder for menn var 71,5 år i 1971-1975, og 72,8 år i 1987. I begynnelsen av 1970-

dødeligheten blant menn og kvinner etter hvert ville jevne seg ut. Hittil har forskjellene imidlertid økt. Dødeligheten blant menn i 15-40-årsalderen er 2-3 ganger så høy som blant kvinner.

Dødeligheten går ned, men antall dødsfall går opp

Fordi hjerte- og karsykdommer er en langt vanligere dødsårsak enn kreft, har nedgangen i dødsfall som følge av hjertelidelser større effekt på dødelighetsutviklingen enn økningen i kreftdødeligheten. Alt i alt har dødeligheten på de fleste alderstrinn sunket etter krigen. Utviklingen for landet under ett viser en relativ bedring både for kreftdødeligheten blant folk under 50 år og blant eldre hjertepasienter. Nedgangen oppveier imidlertid ikke virkningen av at andelen eldre i befolkningen har økt. Totalt sett er det flere som dør av hjerte- og karsykdommer i dag enn tidligere.

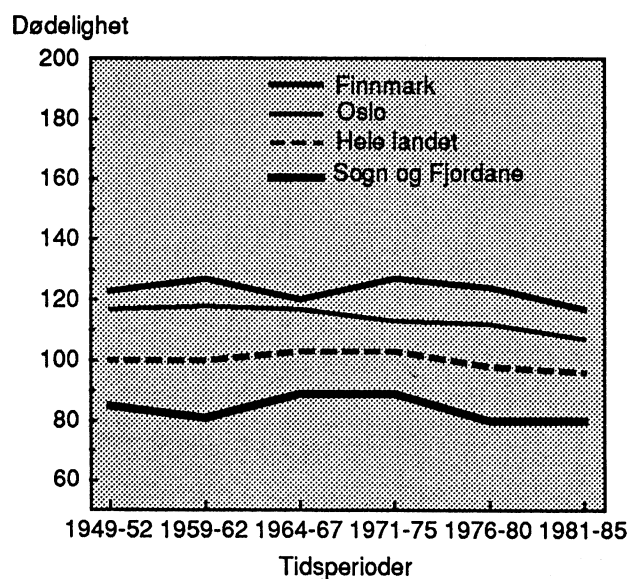
Nesten hvert annet dødsfall skjer på grunn av hjerte- og karsykdommer, mens hvert femte dødsfall er forårsaket av kreft. I de siste 15 åra har antall dødsfall av hjerte- og karsykdommer blant menn ligget rundt 550 pr. 100 000 innbyggere og ca. 460 pr. 100 000 blant kvinner. Antall menn som dør av kreft har økt fra 200 til 250 pr. 100 000 innbyggere de siste 15 åra, og fra 170 til 200 døde pr. 100 000 blant kvinner.

Regionale kjønnsforskjeller

Finnmark og Oslo har tradisjonelt hatt den høyeste dødeligheten både for menn og kvinner, mens tallene har vært lavest i Sogn og Fjordane. Menn i Finnmark har for eksempel en forventet levealder som er 3-4 år lavere enn gjennomsnittet for menn i hele landet, mens menn i Sogn og Fjordane kan forvente å bli to år eldre enn gjennomsnittsnordmannen. For kvinner er ulikhetene mindre. Tre år skiller lavest og høyest forventet levealder for kvinner i nord og på nordvestlandet.

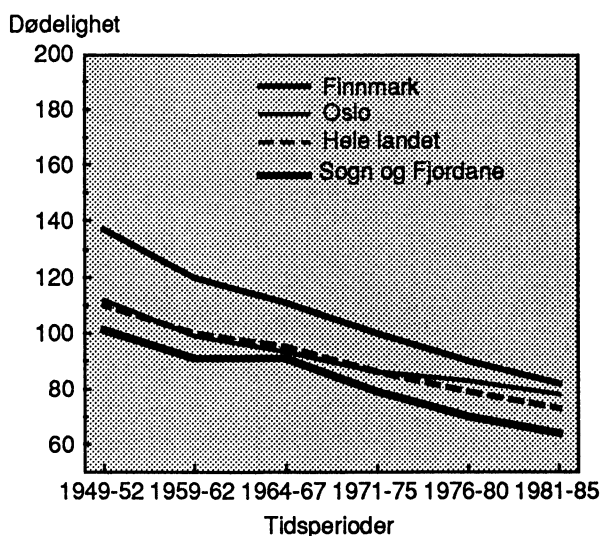
Figur 2 viser dødelighetsutviklingen for kvinner og menn i disse tre fylkene. Linjediagrammene viser et prosentvis avvik i fylkene i forhold til landet som helhet, med utgangspunkt i åra 1959 til 1962.

Figur 2a
Dødelighetsutviklingen blant menn i Oslo, Finnmark og Sogn og Fjordane i ulike tidsperioder fra 1949 til 1985 ¹

¹ Endringene er målt med utgangspunkt i dødeligheten for hele landet i 1959/62. Tallene er justert for endringer i alderssammensetning.

Figur 2b
Dødelighetsutviklingen blant kvinner i Oslo, Finnmark og Sogn og Fjordane i ulike tidsperioder fra 1949 til 1985 ¹

¹ Endringene er målt med utgangspunkt i dødeligheten for hele landet i 1959/62. Tallene er justert for endringer i alderssammensetning.

Forskjellen mellom disse tre fylkene når det gjelder menns dødelighet, var minst i perioden 1964 til 1967. Siden har forskjellene økt igjen. I perioden 1981 til 1985 var differansen mellom menns dødelighet i Finnmark og Sogn og Fjordane omtrent den samme som like etter krigen. Oslo har hele tida hatt den nest høyeste dødeligheten blant menn.

Dødeligheten blant kvinner i Oslo lå på samme nivå som gjennomsnittet for kvinner i hele landet fram til slutten av 1970-åra. Senere har utviklingen vært mer negativ enn i de to andre fylkene vi sammenligner med. I 1949 til 1952 lå dødelighetstallene for kvinner i Oslo nærmere Sogn og Fjordane enn Finnmark. Nå ligger de nærmest Finnmarkstallene.

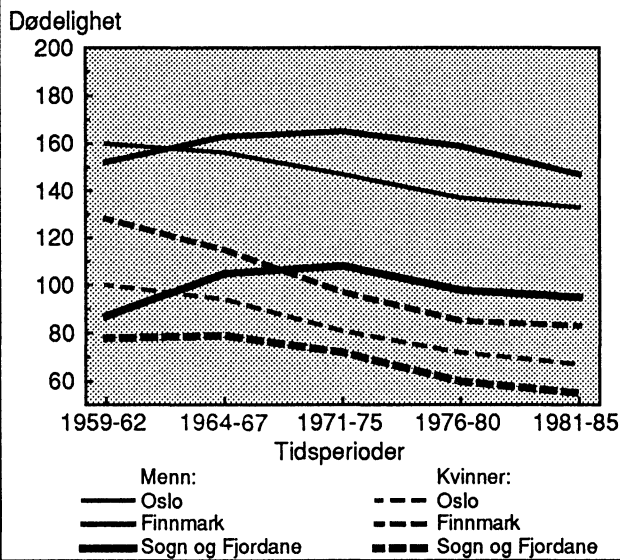
Hjerte- og kardødelighet som barometer

Med få unntak er utviklingen i hjerte- og kardødeligheten den samme for fylkene som for hele landet.

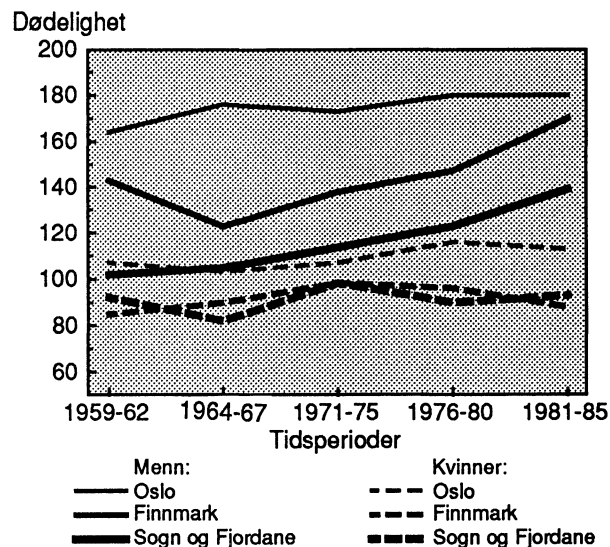
Rundt 1960 var dødeligheten på grunn av hjerte- og karsykdommer blant menn høyere i Oslo enn i noe annet fylke. Oslokurven har imidlertid vært synkende i hele etterkrigsperioden. Nå er hjerte- og karsykdom som dødsårsak mest vanlig i Finnmark.

Blant kvinner har denne dødsårsaken gått sterkt ned gjennom hele perioden. Den høye overdødeligheten av

Figur 3a
Dødelighetsutviklingen blant kvinner og menn i Oslo, Finnmark og Sogn og Fjordane på grunn av hjerte- og karsykdommer i tidsperioder fra 1959 til 1985

Figur 3b
Dødelighetsutviklingen blant kvinner og menn i Oslo, Finnmark og Sogn og Fjordane på grunn av ondartede svulster i tidsperioder fra 1959 til 1985

hjerte- og karsykdommer i Finnmark har avtatt relativt sterkest for kvinner.

Kreftdødeligheten blant menn øker mest utenfor Oslo

Oslo har den klart høyeste kreftdødeligheten i hele perioden. Dette gjelder både for kvinner og menn. I de senere åra har denne dødsårsaken i Oslo imidlertid flattet ut for menn, og vist en svak nedgang for kvinner. Blant kvinner har kreft forårsaket noen færre dødsfall i Finnmark og noen flere dødsfall i Sogn og Fjordane.

Blant menn har dødeligheten på grunn av kreft økt markert både i Finnmark og i Sogn og Fjordane. Igjen står menn tilbake med lavere forventet levealder enn kvinner.

Med dødeligheten som mål på levekår, livsstil og helsetjenester kan det se ut som om kvinnene gjennomgående har tjent på forbedringene etter krigen. Det er også blant kvinner det skjer en viss utjevning av de regionale forskjellene. Den gunstige utviklingen blant kvinner har ført til økte kjønnsforskjeller. Blant menn har det heller ikke skjedd noen regional utjevning.

Ulikhet og endring i dødelighet måles i forhold til ett utgangspunkt som settes lik 100. For å kunne sammenligne dødsrisikoen i forskjellige fylker, justeres tallene for ulik alders- og kjønns sammensetninger i fylkene. Ettertidens dødelighet framstilles i en befolkningsstruktur lik den som var i 1960.

Litteratur

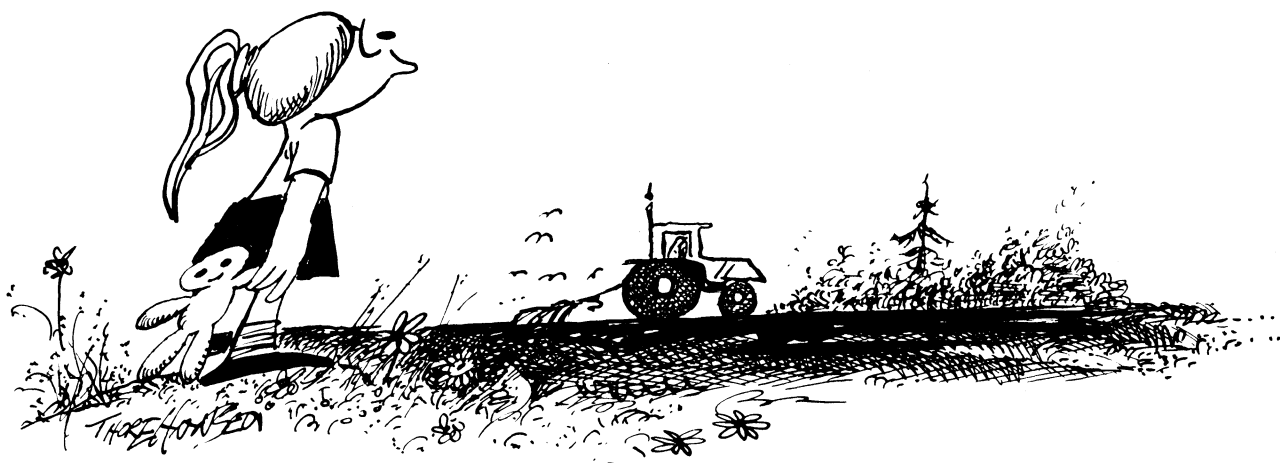
Regional dødelighet 1981-1985. NOS B 790.

Helsestatistikk 1986. NOS B 767.

Kvinner i landbruket

Av Berit Bjørlo

Det blir stadig flere kvinnelige brukere, mens kvinnenes andel av den totale arbeidsinnsatsen i jordbruket synker. Samtidig er det et økende antall kvinner som tar seg lønnet arbeid utenom bruket.

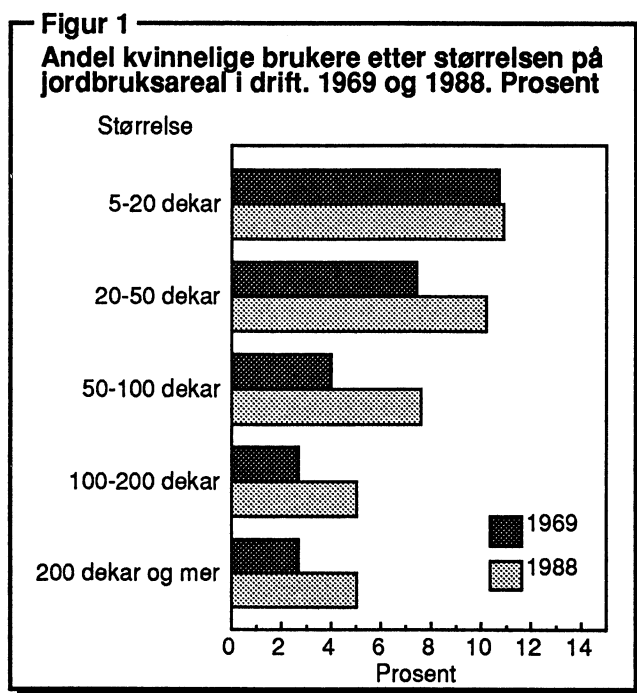

Ved utvalgstillingen i 1988 var det i alt 95 300 personlige brukere med minst 5 dekar jordbruksareal i drift. Nær 8 prosent av brukerne var kvinner. Går en tilbake til 1969 finner en at andelen kvinnelige brukere da var i overkant av 6 prosent. Andelen kvinnelige brukere er relativt størst på de små driftsenhetene. Det har imid-

lertid blitt prosentvis flere kvinnelige brukere på de større driftsenhetene fra 1969 til 1988. I 1988 var 5 prosent av brukerne med minst 200 dekar jordbruksareal i drift kvinner, mens tilsvarende tall for 1969 var 2,7 prosent.

Bakgrunns materialet til denne artikkelen er hentet fra den fullstendige jordbrukstellinga i 1969, og fra utvalgstillingene i jordbruket i årene 1972, 1976, 1980, 1983, 1986 og 1988. Hovedtema ved utvalgsundersøkelsene disse årene var arbeidskraft og arbeidsinnsats i jordbruket. I tillegg ble det også innhentet opplysninger om brukers og ektefelles arbeidsinnsats i andre næringer enn jordbruk.

Alle opplysninger gjelder driftsenheter med minst 5 dekar jordbruksareal i drift. En driftsenhet omfatter all jord som en oppgavegiver (bruker) driver i en og samme kommune.

Flere yngre kvinnelige brukere enn tidligere

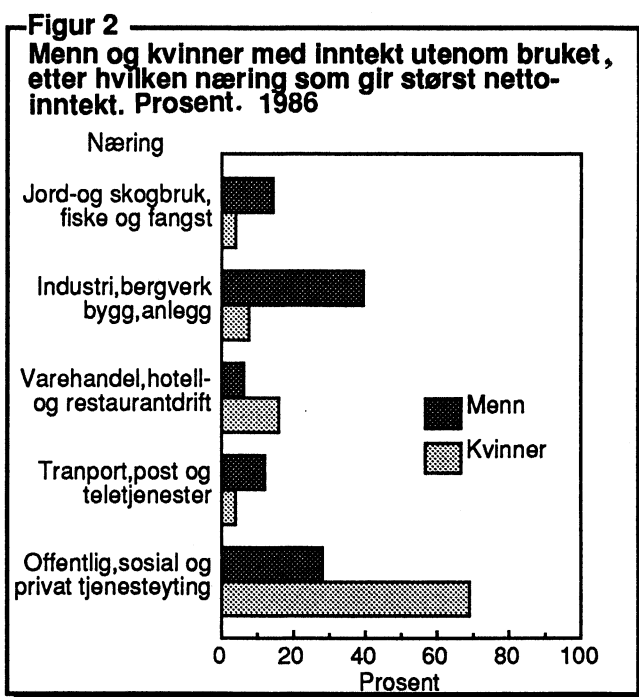
Både kvinnelige og mannlige brukere hadde en gjennomsnittsalder på 49 år i 1988. For kvinnenes del har gjennomsnittsalderen sunket kraftig siden 1969, da den var 60 år, mens den for menn var 54 år. Dette viser at vi i dag har flere yngre kvinnelige brukere enn tidligere. Det er også i større grad enn før blitt vanlig å betrakte kvinnen som bruker selv om hun har en ektefelle som også deltar i arbeidet på bruket.

Både for mannlige og kvinnelige brukere er det slik at gjennomsnittsalderen synker med økende størrelse på bruket. På bruk med 5-20 dekar jordbruksareal i drift i 1988 var gjennomsnittsalderen 54 år for både kvinnelige og mannlige brukere. Kvinnelige brukere med minst 200 dekar jordbruksareal i drift var i gjennomsnitt 41 år, mens tilsvarende tall for mannlige brukere var 45 år.

Kvinnenes arbeidsinnsats

Kvinnens arbeidsinnsats i landbruket er belyst gjennom flere undersøkelser på 70- og 80-tallet. Den faktiske arbeidsinnsatsen, målt i timeverk eller dagsverk, er oppgitt både for bruker og ektefelle. I 1988 ble det dessuten undersøkt hvilke arbeidsoppgaver på bruket som blir utført henholdsvis av mann og kvinne, og hvor ofte de deltar i arbeidet i jord- og hagebruk.

Når det gjelder arbeidsinnsatsen på og utenom bruket behandles vanligvis kvinnelige brukere og ektefeller til mannlige brukere som én gruppe, og samlebetegnelsen 'kvinner' refererer til denne gruppen. På samme måte

omfatter samlebetegnelsen 'menn' alle mannlige brukere og ektefeller til kvinnelige brukere.

I 1986 ble det utført 217,4 millioner timeverk i jord- og hagebruk, mot 370,2 millioner timeverk i 1969. Kvinnenes andel av den totale arbeidsinnsatsen i jordbruket utgjorde 27 prosent i 1969, og mennenes andel utgjorde 51 prosent. Det resterende arbeidet ble utført av andre familiemedlemmer og leid hjelp. 6 prosent av arbeidet som ble utført av andre enn bruker og ektefelle var det kvinnelig arbeidshjelp som stod for. I 1986 var kvinnenes andel av den totale arbeidsinnsatsen sunket til 21 prosent, mens den for menn var økt til 55 prosent. Andelen som ble utført av kvinnelig arbeidshjelp var om lag det samme som i 1969.

Det har også vært en klar nedgang i kvinnenes gjennomsnittlige arbeidsinnsats på bruket i denne perioden, mens mennenes arbeidsinnsats har holdt seg omtrent på samme nivå. I 1969 utførte kvinnene (brukere og ektefeller) i gjennomsnitt 771 timeverk på bruket, mot 447 timeverk i 1986. Kvinnenes gjennomsnittlige arbeidsinnsats på bruket er størst på bruk der jordbruk er hovedinntektskilde. For menn (brukere og ektefeller) lå timetallet begge årene på rundt 1 300.

Utvalgstillinga i 1988 viser at det er langt flere kvinner enn menn som sjelden eller aldri tar del i gardsdrifta, og det er også færre kvinner enn menn som deltar gjennom hele året. I 1988 deltok omtrent halvparten av kvinnene i arbeidet i jord- og hagebruk gjennom hele året, mens i underkant av en femtedel av kvinnene sjelden eller aldri var med på arbeidet i jord- og hagebruk. Tilsvarende tall for menn var 84 prosent og 1 prosent. Dette kan blant annet ha sammenheng med driftsform og omfang av arbeid utenom bruket.

Arbeidsoppgaver som utføres av kvinner og menn

Ser en på hvilke arbeidsoppgaver på bruket som utføres henholdsvis av kvinner og menn, finner vi en del interessante forskjeller. Det er fremdeles slik at kjøring av traktor, skurtresker o.l. i første rekke er mennenes arbeidsområde. På landsbasis tar bare 13 prosent av kvinnene del i dette arbeidet, mens tilsvarende tall for menn er 93 prosent. Her kan vi også finne regionale forskjeller, f.eks. kjører flere av kvinnene på Østlandet traktor og andre maskiner enn kvinnene på Vestlandet.

Størrelsen på bruket er også avgjørende for hvilke arbeidsoppgaver kvinnene deltar i. Jo større bruket er, jo større prosentandel av kvinnene er det som deltar i det mekaniserte arbeidet. Videre er det også slik at jo yngre kvinnene er, jo flere er det som kjører traktor, skurtresker o.l.

Kvinner i aldersgruppene under 40 år deltar i mindre grad i arbeidet på bruket enn kvinner i de øvrige aldersgruppene. Dette må ses i sammenheng med at det i første rekke er kvinner i disse aldersgruppene som har omsorg for små barn, og det er også i disse aldersgruppene at arbeid utenom bruket har størst omfang.

Tilsynsordninger for barn ble undersøkt i 1988. Det var da 18 100 brukere med barn under skolepliktig alder, og av disse var det over en tredjedel som ikke hadde hjelp med tilsynet av barna i det hele tatt mens foreldrene var i arbeid. En fjerdedel av brukerne med barn under skolepliktig alder hadde plass til barna i barnehage, og nesten like mange hadde besteforeldre som tok seg av barna når foreldrene arbeidet.

Arbeid utenom bruket: Stadig mer utbredt blant kvinner

Omfanget av kvinnes arbeid utenom bruket har vært økende i perioden 1969 til 1988. I 1969 arbeidet kvinnene i gjennomsnitt 99 timer utenom bruket, mens tallet i 1986 var kommet opp i 314. Mennenes arbeidsinnsats utenom bruket har holdt seg på samme nivå, rundt 750 timer, i hele denne perioden.

Det har i perioden 1969 til 1986 vært stor økning i antall kvinner som har lønnet arbeid utenom bruket. I overkant av 7 prosent av kvinnene arbeidet utenom bruket i 1969, mens over en tredjedel av kvinnene hadde lønnet arbeid utenom bruket i 1986.

Ser vi på hvilken næring utenom bruket som gav størst nettoinntekt for kvinner som arbeidet utenom bruket i 1986, var offentlig, sosial og privat tjenesteyting den

langt vanligste. Over halvparten av kvinnene som arbeidet utenom bruket oppgav dette som viktigste næring utenom bruket. Det var også mange som arbeidet innen varehandel, hotell- og restaurantdrift. Blant menn med arbeid utenom bruket var det flest som arbeidet innen industri, bergverk og bygge- og anleggsvirksomhet. En stor del av mennene hadde også arbeid innen offentlig, sosial og privat tjenesteyting.

I perioden 1969 til 1988 har det skjedd store forandringer i jordbruket. Spesialiseringen i regioner har ført til at de grovføretende husdyra så og si er forsvunnet fra områder som egner seg for korndyrking, og ensidig planteproduksjon har overtatt som den vanligste driftsformen. Dette er ofte sesongbetont arbeid, og lar seg lettere kombinere med arbeid utenom bruket enn husdyrbasert produksjon.

I tillegg har det også vært større tilgang på arbeidsplasser i disse mer sentrale områdene av landet. Krav om økt effektivitet har ført til at det stadig må større arealer og husdyrbesetninger til for å opprettholde en akseptabel inntekt. Samtidig har flere og flere produksjoner nådd produksjonstaket, med lavere priser på produktene som resultat. Ofte vil en økning av produksjonen kreve investeringer i bygninger eller maskiner, og med lavere produktpriser er det ikke gitt at en produksjonsøkning gir økte inntekter. Når det av økonomiske årsaker ikke lar seg gjøre å utvide produksjonsomfanget, blir arbeid utenom bruket for en eller begge ektefellene løsningen.

Litteratur

SSB, Jordbruksteljinga 1969 Hefte V

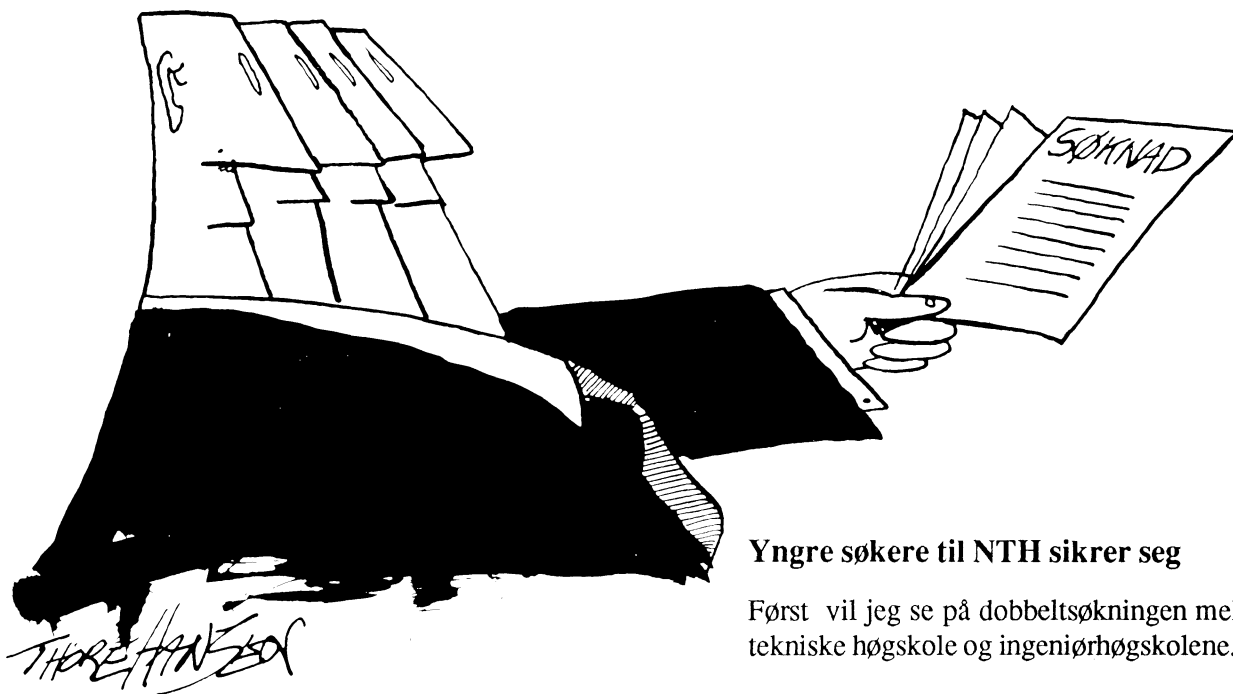
SSB, NOS Jordbruksstatistikk 1986

SSB, Statistisk ukehefte nr. 12/13 1989

Tordenskjolds soldater i utdanningskøen

Av Tor Jørgensen

I den offentlige debatten om søkningen til universiteter og høyskoler blir gjerne antall søkere brukt som et mål på det enkelte skoleslags popularitet. Men finnes det ikke mange Tordenskjolds soldater? Jo, det forekommer en ganske omfattende dobbeltsøking, og spesielt til skoleslag og læresteder med en viss likhet i utdanningstilbudet.

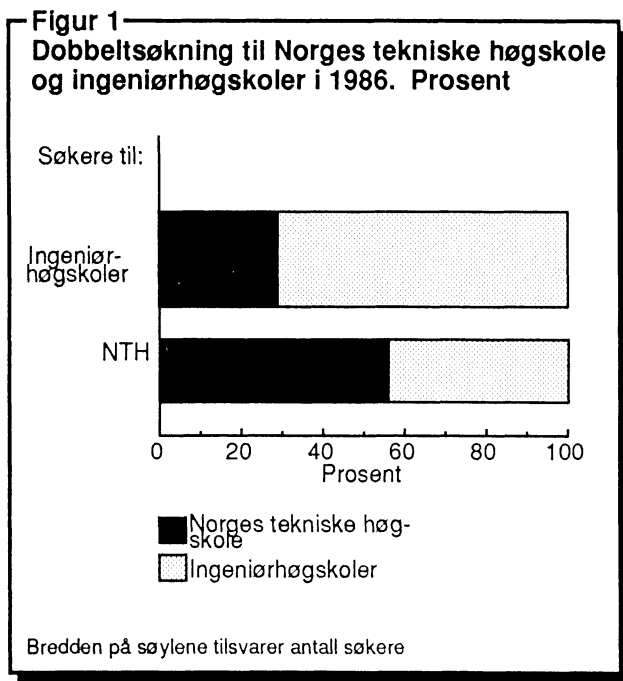
Yngre søkere til NTH sikrer seg

Først vil jeg se på dobbeltsøkningen mellom Norges tekniske høyskole og ingeniørhøgskolene.

Av den totale søkermassen til ingeniørhøgskolene i 1986 søkte 30 prosent også til NTH. Motsatt kan en registrere at 44 prosent av NTH-søkerne også søkte en eller flere ingeniørhøgskoler. Søkermassen til ingeniørhøgskolene bestod av ca. 5 500 personer, mens ca. 3 600 søkte studier ved NTH. Om lag 1 600 personer befant seg både i ingeniørhøgskolenes og NTH's søkermasse.

Dobbeltsøker

En dobbeltsøker er definert som en person som søker studier ved to eller flere skoleslag.

Kvinner er like ofte dobbeltsøkere til NTH og ingeniørhøgskoler som menn. Alder slår derimot kraftig ut. Tendensen til å søke NTH i tillegg til ingeniørhøgskolene var klart størst i de yngre aldersgrupper. Mens om lag 40 prosent av 19-åringene var dobbeltsøkere var det bare åtte prosent dobbeltsøkere i aldersgruppen 26-29 år. Eldre søkere viser seg å være mer "gearet" mot ett av hovedalternativene for høyere teknisk utdanning. Av søkerne til NTH omfattet dobbeltsøkningen blant 19-åringene 52 prosent mot kun 17 prosent av 26-29-åringene.

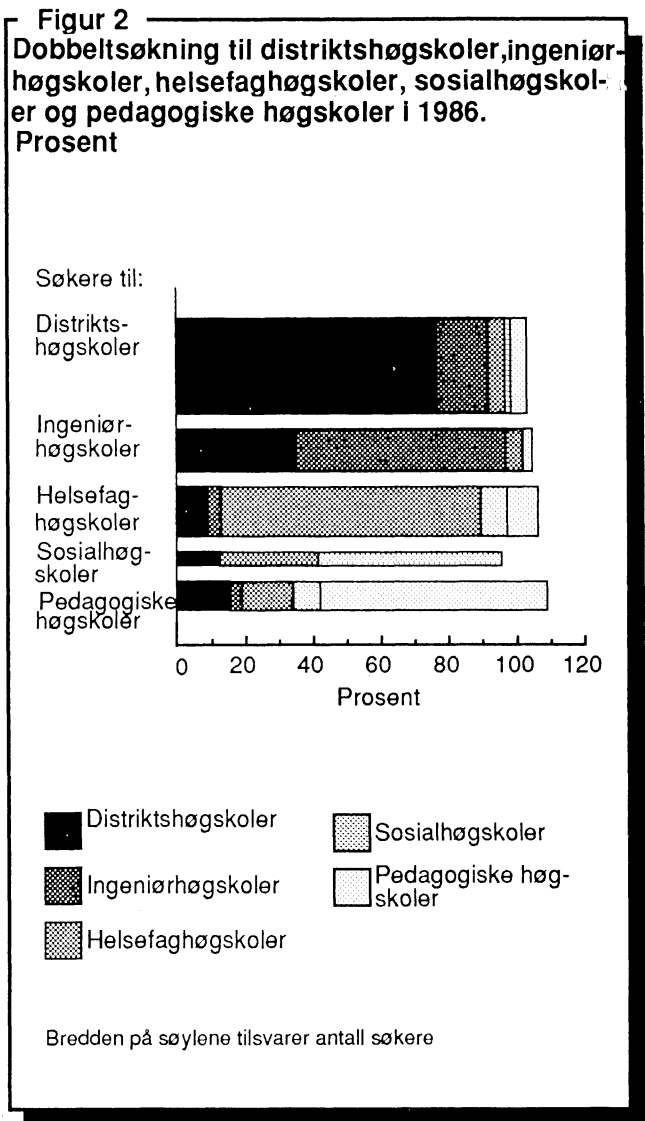
Mange dobbeltsøkere til sosialhøgskoler

Her ser jeg på dobbeltsøkningen mellom distriktshøgskoler, ingeniørhøgskoler, helsefaghøgskoler, sosialhøgskoler og pedagogiske høgskoler.

Det forekom mest dobbeltsøking til skoleslag med beslektede utdanningstilbud. Blant søkerne til sosialhøgskolene søkte 29 prosent også helsefaghøgskolene og 18 prosent de pedagogiske høgskoler.

Ingeniørhøgskolesøkerne som også søkte andre skoleslag, utgjorde 38 prosent av søkermassen. Så å si alle disse rettet oppmerksomheten mot distriktshøgskolene. Av søkerne til distriktshøgskolene var det om lag 16 prosent som også søkte ingeniørhøgskolene.

Mellom så ulike skoleslag som ingeniørhøgskoler og sosialhøgskoler fantes det nesten ingen dobbelt-

søking. Dette er utdanninger på helt ulike fagområder, men av om lag samme varighet. Den enkelte utdanningssøkers interesser spriker altså ikke i alle retninger.

Det er grunn til å legge merke til at få av søkerne til distriktshøgskolene er interessert i helsefaghøgskoler, sosialhøgskoler og pedagogiske høgskoler. Det kan tenkes at det er universitet eller økonomiske høgskoler som er alternativet for disse søkerne.

Et annet poeng er at det skoleslaget som har færrest studie plasser og dermed også færrest søkere, sosialhøgskolene, har den høyeste andelen dobbeltsøkere. De skoleslagene som har flest søkere, distriktshøgskolene og helsefaghøgskolene, har lavest andel dobbeltsøkere.

Størst dobbeltsøking til økonomiske høyskoler

Til slutt vil jeg ta for meg dobbeltsøkingen mellom distriktshøgskoler, Norges Handelshøyskole, Bedriftsøkonomisk Institutt og Handelsakademiet.

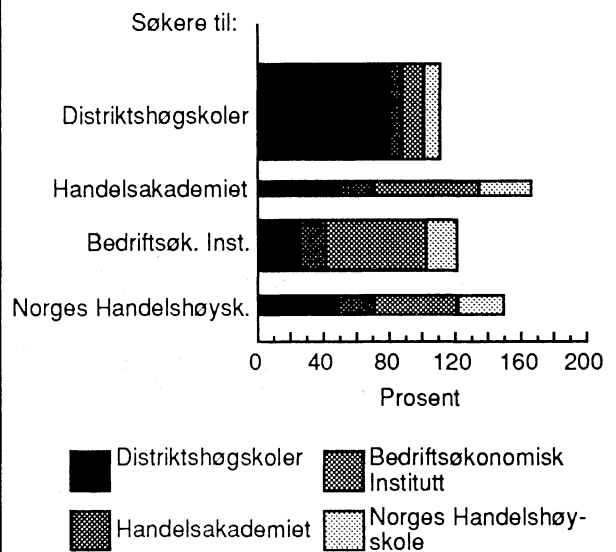
Etterspørselen etter økonomisk utdanning har vært stor det siste tiåret. Dobbeltsøkingen til økonomiske høyskoler var svært omfattende i 1986. Av de registrerte søkerne til Norges Handelshøyskole søkte 51 prosent Bedriftsøkonomisk Institutt (BI)¹ og 49 prosent distriktshøgskolene. Blant Handelsakademiets søkere var det hele 64 prosent som også søkte BI, 51 prosent en eller flere distriktshøgskoler og 32 prosent Norges Handelshøyskole. Forklaringen på at over 60 prosent av Bedriftsøkonomisk Institutts søkere ikke er blant søkerne til andre skoler er nok at søkere til årsstudium i bedriftsøkonomi ved BI ikke hadde lignende studiemuligheter ved de andre høyskolene.

Det er også verdt å merke seg at det er en forholdsvis liten andel av de 12 300 søkerne til distriktshøgskolene som også søkte økonomiske høyskoler. Grunnen er nok at mange søker distriktshøgskolestudier innen helt andre fagområder enn økonomi, og derfor ikke oppfatter økonomiske høyskoler som noe alternativ. Imidlertid ville vi nok fått en noe høyere prosentandel for dobbeltsøking med BI dersom BIs lokalavdelinger hadde vært med.

Lærestedene med færrest studieplasser, Handelsakademiet og Norges Handelshøyskole, har også i dette tilfelle den høyeste andel dobbeltsøkere. Og de læresteder som har flest dobbeltsøkere i søkermassen sin har også flest som søker mer enn to læresteder.

Ved Kontoret for utdanningsstatistikk har vi gjennomført en undersøkelse av søkingen til en del høyskoler i 1986 og 1987. I 1986 undersøkte vi søkingen til distriktshøgskoler, ingeniørhøgskoler, helsefaghøgskoler, sosialhøgskoler (opptaket til Rådet for sosialarbeiderutdanning) og pedagogiske høyskoler (Lærerutdanningsrådets opptak). Dessuten studerte vi søkingen til noen utvalgte økonomiske høyskoler. Året etter så vi kun på søkingen til distriktshøgskoler og pedagogiske høyskoler. Statistikken er utgitt i Statistisk ukehefte.

Figur 3
Dobbeltsøking til distriktshøgskoler, Norges Handelshøyskole, Bedriftsøkonomisk Institutt og Handelsakademiet i 1986. Prosent

Bredden på søylene tilsvarer antall søkere

Aktuell litteratur

St. meld. nr. 66 1984-85 'Om høyere utdanning'.

NOU 1988:28 Med viten og vilje.

Thorkildsen, Fridtjov (red.): Utdanning og arbeidsmarked 1986 Omstillings- og styringsproblemer i høyere utdanning Melding 1984:6, NAVFs utredningsinstitutt.

Arbeidsdirektoratet - Avdeling for økonomi og planlegging: Behov for arbeidskraft. Delrapport 1 og delrapport 2.

Norges Industriforbund: Økt kunnskap og kompetanse 1986.

Statistisk ukehefte nr. 32, 43 og 51/52 1987, nr. 15 og 17 1988.

¹ Det må understrekes at bortsett fra Skedsmoavdelingen, leverte ikke BIs lokalavdelinger søkerdata, og statistikken omfatter følgelig ikke personer som bare har søkt disse avdelingene.

Kommunal avløpsrensing: Når får vi tilfredsstillende kvalitet?

Av Frode Brunvoll

Etter en periode med rask utbygging av avløpsrenseanlegg i 1970-årene, har utbyggingen i 1980-årene gått langsommere. Med samme utbyggingstakt som i 1984-1988 vil det ta 30-40 år før alle som bor i tettbygde strøk er tilknyttet renseanlegg.

Livskvaliteter som ren luft, rent drikkevann og badevann er ikke lenger selvfølgelige. Økt befolkningstetthet og moderne livsførsel stiller store krav til rensing av utslipp og avløp fra privathusholdninger og bedrifter. Om ikke kravene blir oppfylt kan resultatet bli redusert livskvalitet for oss alle: Forurenset drikkevann, helsefarlige badestrender, algevekst og fiskedød.

Ved utgangen av 1988 var det registrert 700 avløpsrenseanlegg i Norge. Norge har inngått en avtale om reduksjoner av utslipp av næringssalter til Skagerrak med 50 prosent innen 1995. Statens forurensningstilsyn har utarbeidet en tiltakspakke for utbygging av kommunalt avløp. Tiltakspakken omfatter 11 fylker, er kostnadsberegnet til totalt 5 milliarder kroner og omfatter blant annet en betydelig økning i utbyggingstempoet for avløpsrenseanlegg.

Gamle løsninger tilfredsstillende ikke nye krav

Avløpssystemene har sin opprinnelse i behovene for drenering og transport av forurenset vann fra bygning-

er. Tidligere ble ofte vannet ledet i rør til nærmeste vannforekomst. Med utviklingen av samfunnet har avløpsvannets mengde og sammensetning forandret seg. Ettersom miljølempene økte, innførte forurensningsmyndighetene krav om rensing av avløpsvann. En relativt stor del av avløpsledningene er imidlertid bygget med andre funksjonskrav enn dem som finnes i dag. Selv relativt nye ledninger kan også fungere dårlig, f.eks. på grunn av feil dimensjonering, dårlige skjøter, feilkoplinger, kjemiske angrep og dårlig anleggsutførelse. Det er altså ofte feil og mangler ved ledningsnettet, slik at store mengder forurenset spillvann lekker ut og ikke når fram til renseanlegg. Vann trenger også inn i avløpsledningene, særlig i perioder med mye nedbør, og blir en ekstra belastning som kan forårsake driftsproblemer ved renseanleggene. Dårlig ledningsnett er ofte årsak til utilfredsstillende driftsresultater. For å få en vellykket rensing av avløpsvann er man altså avhengig av at også transportsystemet for avløpsvann fram til renseanleggene fungerer tilfredsstillende. Utbedring av avløpsledninger er derfor, sammen med utbygging av renseanlegg, en viktig del av arbeidet med å redusere forurensningstilførslene fra befolkning og industri.

Fosfor og nitrogen gir algevekst

Kommunalt avløpsvann kan utgjøre en betydelig belastning på elver, innsjøer, fjorder og kyster som tar imot avløpene. Disse 'mottakerne' blir ofte omtalt som resipienter. Det er særlig plantenæringsstoffer (fosfor og nitrogen) og organisk materiale som virker forurensende. Under normale forhold er det lite fosfor i ferskvann, slik at dette virker begrensende på algeveksten. I sjøvann har nitrogen trolig en tilsvarende funksjon. Når tilførselen av slike plantenæringsstoffer øker, kan det forårsake økt algevekst. Sammen med økt tilførsel av organisk materiale kan dette føre til store og uønskete forandringer av blant annet vannkvaliteten i elver og vann. Utslipp av urensset avløpsvann kan også inneholde sykdomsfremkallende mikroorganismer og miljøgifter.

Fire hovedtyper avløpsrensaneanlegg

Biologiske rensaneanlegg. Rensing av avløpsvann ved hjelp av mikroorganismer. De viktigste organismene er bakterier. Det er hovedsakelig organisk materiale som fjernes.

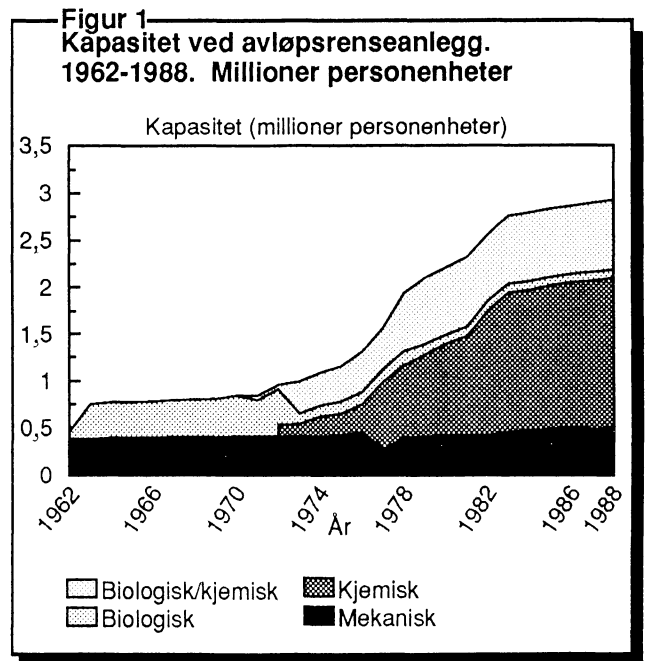
Kjemiske (mekanisk/kjemiske) rensaneanlegg. Rensing av avløpsvann ved hjelp av kjemikalier. Hensikten er å felle ut og fjerne fosfor. Det oppnås også betydelig rensing av organisk materiale.

Biologisk/kjemiske rensaneanlegg. En kombinasjon av biologisk og kjemisk rensing.

Mekaniske rensaneanlegg. Ren mekanisk behandling av avløpsvann ved hjelp av f.eks. siler, rister eller sedimenteringsbasseng. Mekanisk rensing benyttes ofte som forbehandling for f.eks. kjemisk rensing. I denne omtalen er mekaniske anlegg delt i to grupper; mekaniske anlegg (silanlegg og sedimenteringsanlegg) og forbehandlingsanlegg (ristanlegg, slamavskillere og jordrensaneanlegg).

Redusert utbyggingstakt i slutten av 1980-årene

Figur 1 viser utviklingen i renskapasitet for de forskjellige anleggstyper i perioden 1962-1988. Renskapasiteten er angitt i personenheter. Personenheter er summen av antall fastboende personer og antall personekvivalenter. Personekvivalenter er avløp fra indu-

stri, institusjoner, servicevirksomhet og lignende, omregnet til et ekvivalent antall personer med et gitt avløp. Fram til 1960 var det bygd få avløpsrensaneanlegg i Norge. Av figuren går det fram at det fra begynnelsen av 1970-tallet til utgangen av 1983 var en rask utbygging av renskapasitet. I de senere årene har utbyggingen gått noe langsommere. De første anleggene som ble bygget, var mekaniske. Deretter ble det bygget stadig flere biologiske anlegg. I den siste del av perioden har det skjedd en kapasitetsreduksjon ved biologiske anlegg, mens det er bygd en rekke kjemiske og biologisk/kjemiske anlegg. Dette skyldes delvis mønsteret i nybyggingen, men også at gamle anlegg har blitt ombygd.

Antall registrerte avløpsrensaneanlegg, som betjener mer enn 50 personenheter, har økt fra 639 i 1983 til 700 i 1988. Kapasiteten ved anleggene har økt fra i underkant av 2,8 millioner personenheter til i overkant av 2,9 millioner personenheter, og tilknytningen har økt fra i underkant av 2,2 millioner personenheter til i overkant av 2,3 millioner personenheter. I perioden fra og med 1984 til og med 1988 har det vært en total økning i kapasiteten på om lag 170 000 personenheter, eller i gjennomsnitt 34 000 personenheter pr. år. I dette tallet inngår nybygging (198 000 personenheter), nedleggelser (70 000 personenheter) og justeringer ved eksisterende anlegg (42 000 personenheter).

Best renskapasitet i Østlandsfylkene

Ved utgangen av 1988 utgjorde de mekaniske anleggene (sedimenteringsanlegg og siler) 17 prosent av den totale kapasitet, de biologiske 3 prosent, de kjemiske

Tabell 1
Antall renseanlegg, kapasitet og tilknytning, etter renseprinsipp. 1983 og 1988

Anleggs- type/År	Antall anlegg	Kapasitet (personenheter)	Tilknytning (personenheter)
I alt			
1983	639	2.754.339	2.181.249
1988	700	2.925.278	2.318.814
Mekanisk			
1983	83	459.064	282.573
1988	87	498.804	322.950
Biologisk			
1983	167	98.515	63.256
1988	164	88.970	55.856
Kjemisk			
1983	106	1.481.980	1.243.847
1988	149	1.603.884	1.333.010
Biologisk/ kjemisk			
1983	283	714.780	591.573
1988	300	733.620	606.998

55 prosent og de biologisk/kjemiske 25 prosent. Dette er om lag den samme fordelingen som i 1983 (tabell 1).

I tillegg til disse mer høygradige renseanleggene er det registrert 590 jordrenseanlegg, slamavskillere og rister med en samlet kapasitet på om lag 439 000 personenheter og en samlet tilknytning på om lag 330 000 personenheter.

Anlegg med kjemisk rensing utgjør en høy andel av den totale rensekapasitet på Østlandet. I andre landsdeler er det en dreining mot mer mekanisk og biologisk rensing. Generelt er både den totale kapasitet og kapasiteten pr. innbygger klart større i alle Østlandsfylkene enn i landet for øvrig. Ved kjemisk rensing kan innholdet av fosfor reduseres med rundt 90 prosent i anlegg som fungerer godt. I anlegg med biologisk rensetrinn og også i rene kjemiske anlegg kan innholdet av organisk materiale reduseres betydelig (70-90 prosent). Med de nåværende renseprosesser fjernes nitrogen bare i relativt liten grad, anslagsvis 15 prosent i anlegg med biologisk eller kjemisk rensing. Tabell 2 viser utslippene til forskjellige resipienter basert på den oppgitte tilknytningen til anleggene og andelen med kjemisk rensing.

Utslippene til Indre Oslofjord er hovedsakelig kjemisk rensert. Rensing uten kjemisk trinn er derimot svært utbredt ved anlegg med utslipp til andre fjorder og kystfarvann. Bare 26 prosent av fjordutslippene i 1988 var kjemisk rensert når utslippene til Indre Oslofjord holdes utenfor.

Gjennomsnittsalderen for avløpsrenseanlegg i Norge ved utgangen av 1983 var 6,5 år. I 1988 har gjennomsnittsalderen økt til 9,5 år.

Tabell 2
Utslipp til ulike resipienter og andel med kjemisk rensing. 1988

Resipient	Tilknytning		Andel med kjemisk rensing
	1 000 personenheter	Prosent	
Elv/bekk	531	23	86
Innsjø	232	10	93
Fjord	1.523	66	83
Kyst	26	1	0

Brukt avløpsrensing i 1995 eller i 2030?

Tilknytningen til renseanlegg (inkludert jordrenseanlegg og forbehandlingsanlegg) var i 1988 i overkant av 2,6 millioner personenheter. Regnes industritilknytningen til å være 0,5 millioner personenheter (Stortingsmelding nr. 51, 1984-85), kan man anslå at i overkant av 2 millioner personer er tilknyttet renseanlegg. Med en utbyggingstakt på 25 000 personenheter pr. år (gjennomsnittlig netto nybygging i perioden 1984-1988), vil det ta 30-40 år før alle personer i tettbygde strøk (om lag 2,9 millioner personer) blir tilknyttet renseanlegg. Hvis tiltakene i Statens forurensningstilsyns tiltakspakke blir gjennomført, vil det kunne gå betydelig raskere.

Internasjonale avtaler krever raske forbedringer

Kontroll med utslipp av kommunalt avløpsvann har i den senere tid igjen blitt mer aktualisert, blant annet på bakgrunn av de avtaler som kom i stand etter Nordsjøkonferansen i London i 1987. Her ble det blant annet gjort avtale om å halvere utslipp av næringssalter i områder der de gir forurensningsproblemer innen 1995. Et av de spesielt påpekte områdene er Skagerrak.

Statens forurensningstilsyn har utarbeidet en tiltakspakke for utbyggingsprosjekter blant annet i forbindelse med kommunalt avløp fram til og med 1995, som innebærer en stor økning i investeringer i forhold til nivået i de seneste årene. Tiltakspakken gjelder fylkene fra svenskegrensen til og med Rogaland. I det området som tiltakspakken omfatter er det anslått at dagens utslipp fra kommunalt avløp er på 1 600 tonn fosfor, 44 000 tonn organisk materiale og 14 000 tonn nitrogen. Det forventes en reduksjon på 56 prosent i utslipp av fosfor. Reduksjonen for organisk materiale og nitro-

gen er anslått til henholdsvis 40 og 8 prosent. Reduksjonen i nitrogenutslippene vil altså være relativt beskjeden.

Kostnadene i tiltakspakken er anslått til om lag 5 milliarder kroner, fordelt med 2,2 milliarder kroner på renseanlegg, 1,7 milliarder kroner på ledningsnett og 1,1 milliarder kroner på tiltak i spredt bebyggelse og øvrige tiltak. Tiltakspakken angir en utbygging i rensekapasitet ved kommunale avløpsrenseanlegg på vel 1,1 millioner personenheter, fordelt på 101 anlegg. Hvis disse tiltakene iverksettes fram til og med 1995, vil dette gi en gjennomsnittlig årlig kapasitetsutbygging på over 160 000 personenheter i det området tiltakspakken gjelder. Til sammenligning kan nevnes at det i 1988 i hele landet ble utbygd 23 000 personenheter.

Effektiv nitrogenfjerning, som forutsetter mer avanserte rensemetoder enn de som er i bruk i dag, vil anslagsvis føre til en fordobling av kostnadene ved tiltakspakken.

Nedgang i investeringer i 1980-årene

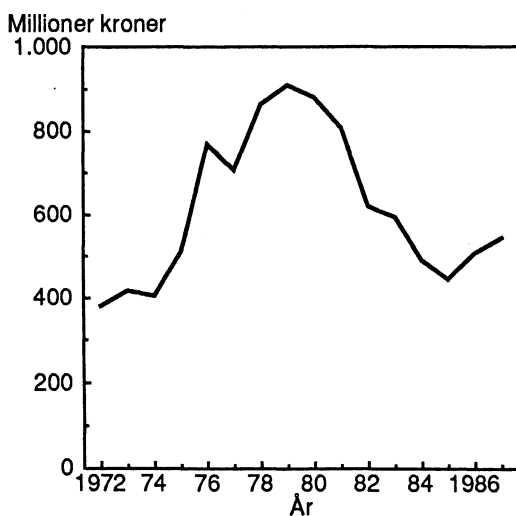
Figur 2 viser årlige kommunale investeringer (utgifter til nybygg og nyanlegg) i avløp i perioden 1972-1987. Investeringsvolumet, regnet i faste priser (1981-kroner), økte kraftig i 1970-årene til et maksimum i 1979

og 1980 på om lag 900 millioner kroner. I perioden 1980-1985 har investeringene avtatt, mens de så har økt noe igjen i 1986 og 1987. I 1987 var investeringene 545 millioner kroner.

Kommunenes utgifter til avløp dekkes av avgifter (gebyr), skatt og statlige tilskudd. Forholdet mellom disse inntektskildene varierer imidlertid fra kommune til kommune. Innenfor avløp består avgiftene av en årsavgift og en tilknytningsavgift. Årsavgiften beregnes etter stipulert eller målt vannforbruk, mens tilknytningsavgiften er en engangsbetaling som innkreves ved tilknytning til avløpsnett. Årsavgiftene utgjør den dominerende del av total innkrevet avgift.

I 1987 var bruttoutgiftene til avløp (investeringer inkludert) 2 521 millioner kroner, mens bruttoinntektene var 2 330 millioner kroner. Bruttoinntektene utgjorde i 1987 om lag 90 prosent av bruttoutgiftene, mens de i 1981 var 70 prosent av bruttoutgiftene. I perioden 1981-1987 har driftsinntektene, som hovedsakelig utgjøres av salgs- og leieinntekter, økt noe raskere enn driftsutgiftene. Samtidig har det i deler av perioden vært en nedgang, selv regnet i løpende priser, i investeringer. Spørsmålet er om tiltakspakken, sammen med økt miljøbevissthet hos publikum og politikere, vil kunne sette ny fart i utbyggingen av avløpsrenseanlegg i kommunene.

Figur 2
Investeringer i avløp. 1972-1987.
Millioner 1981-kroner

Kilde: Kommuneregnskapene, SSB.

Statistisk sentralbyrå har nå utgitt en ny utgave av den årlige publikasjonen *Naturressurser og miljø*. Publikasjonen består av oppdaterte ressursregnskaper for energi, mineraler og fisk og resultater fra analyser som er gjort på bakgrunn av disse regnskapene. Publikasjonen inneholder også analyser av luftforurensninger, jordbruksforurensninger og skogskader og informasjon om kommunal avfallsbehandling og avløpsrensing. I miljøsammenheng er SSBs oppgave i første rekke å skaffe informasjon om og bidra med analyser av forurensningsproblemer.

Barnetall og fruktbarhet blant innvandrere i Norge

Av Kåre Vassenden og Lars Østby

Av de 54 000 barna som ble født i Norge i 1987, hadde ti prosent minst en av foreldrene fra utlandet. Tre prosent av barna hadde både mor og far som var født i et annet land. Fruktbarheten blant kvinner født i utlandet er høyere enn for kvinner født i Norge, og den varierer mye mellom ulike innvandrergrupper. Alle nærmer seg det norske nivået etter hvert som de har vært her i noen år.

Hvor mange av barna som fødes i Norge i dag har utenlandske foreldre, og hvor høyt er dette tallet i forhold til antall innvandrere i landet? Hvor stor del av økningen i fødselstallet de siste åra kan tilskrives flere barn født av utlendinger? Spørsmålene har til nå vært diskutert på grunnlag av utenlandske erfaringer, eller rene gjetninger. Statistisk sentralbyrå har ikke tidligere gitt tall for innvanderers fruktbarhet fordi vi ikke har kunnet trekke inn varigheten av oppholdet i Norge.

Data fra andre land (Sverige og Vest-Tyskland) antyder at de fleste innvandrerne etter hvert tilpasser seg vertslandets fruktbarhetsmønster. Betydningen de har for landets fruktbarhet har vært liten.

Vi vil bruke det antall barn som innvandrere i Norge føder som et første mål på deres bidrag til Norges fruktbarhet. Deretter vil vi bruke samlet fruktbarhetstall (SFT), som er et mål for antall fødte i forhold til antall kvinner i de enkelte aldersgrupper. Vi vil sammenlikne SFT for nordmenn og utlendinger, og se hvordan det varierer mellom ulike typer innvandrere etter hvor lenge de har vært i Norge. For å få et mål på samlet fruktbarhet over livsløpet, skal vi også se på gjennomsnittlig barnetall for kvinner i alderen 35 - 44 år.

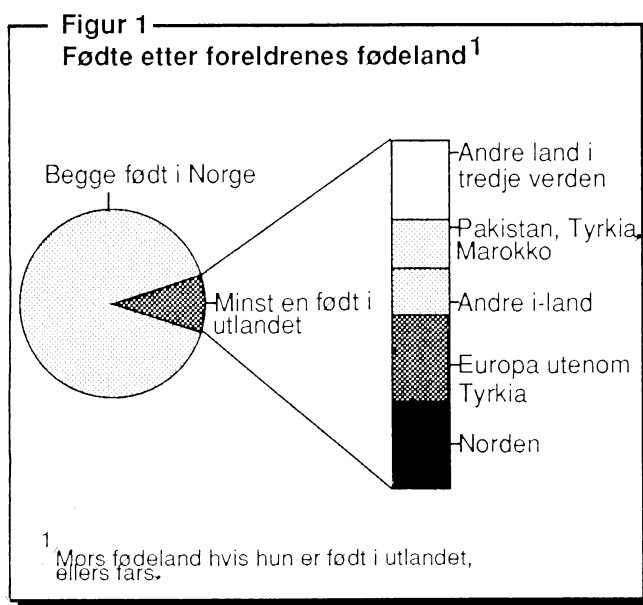
Hvem er innvandrere?

Det er ingen selvfølgelig definisjon av hvem som i statistikken skal være innvandrere (se Samfunnsspeilet 3-88). Som innvandrer regnes her *personer født i utlandet*, og vi vil fortrinnsvis skrive om par der kvinnen er innvandrer. Andre avgrensninger er mulige, men vil neppe endre noen av konklusjonene.

Fødselstall blant innvandrere

Av i alt 54 027 fødte i 1987 hadde 5 411 (10 prosent) mor eller far som var fra utlandet. Disse fordeler seg på tre like store grupper, nemlig norsk mor og utenlandsk far (1 867), utenlandsk mor og norsk far (1 866) og begge foreldre fra utlandet (1 606). (Utenlandsfødte mødre fikk 72 barn med menn hvis fødeland er ukjent.) Tabell 1 viser antallet fordelt på foreldrenes fødeland for en del utvalgte land.

I 1987 var det personer fra nærmere 120 land som fikk barn i Norge, men tabell 1 og figur 1 viser at det bare er noen få land som betyr noe for tallene. Våre nordiske naboland står for 25 prosent, andre industrialiserte land for 38 prosent og land i den tredje verden 37 prosent. Noen utlendinger gifter seg og får barn med personer fra samme land, mens andre først og fremst

Tabell 1
Født etter foreldrenes fødeland. Tall for enkelte land

I alt	5 411	
Sverige	602	Vest-Tyskland 223
USA	558	Vietnam 183
Danmark	530	Filippinene 180
Pakistan	509	Tyrkia 148
Storbritannia	431	Finland 143

inngår i norsk/utenlandske par. I de parene der minst en er født i land som Sverige, USA, Storbritannia, Danmark eller Filippinene, er 80-95 prosent av partnene født i Norge. Personer født i Pakistan, Vietnam og Tyrkia har stort sett partnere fra sitt eget land.

I alt to prosent av dem som ble født i Norge i 1987 hadde foreldre som begge kom fra den tredje verden. Nesten halvparten (452) var barn av foreldre som begge var fra Pakistan. Blant de øvrige, er mange fra Vietnam (144), Tyrkia (108), India, Marokko og Chile.

Oslo har størst andel nyfødte med foreldre født i utlandet

Oslo har klart størst antall og andel innvandrere i Norge. Av de 6 178 som ble født i Oslo i 1987, hadde 25 prosent (1 567) minst en av foreldrene fra utlandet. Dette er mye større andel enn i resten av landet. Oslo hadde 11,5 prosent av landets fødsler, 29 prosent av barna med minst én innvandrer blant foreldrene, 47 prosent av dem med begge foreldrene fra utlandet og over 60 prosent av dem med begge foreldre fra et land i den tredje verden. Tallene avspeiler den sterke konsentra-

sjonen av innvandrere fra den tredje verden i Oslo. 3/4 av alle pakistanske og 7/8 av alle marokkanske statsborgere bor her (se også Samfunnsspeilet 1-88). Av barn født i Oslo i 1987, hadde i alt 620 barn (10 prosent av de fødte) foreldrepar fra den tredje verden.

Når innslaget av fremmedspråklige elever i osloskolen oppfattes som meget stort, skyldes dette dels at innvandrere, særlig fra den tredje verden, samles i noen få bydeler. Det spiller også en rolle at en stor andel av fødselskullet hvert år er flyttet ut av byen før barna når skolealder. Dette gjelder nesten ikke barn av innvandrere fra den tredje verden.

Fra 1986 til 1987 steg tallet på fødte med 1 513. Norskfødte kvinner hadde en økning på 1 150 barn, innvandrerkvinner økte sitt fødselstall med 363. I begge grupper var oppgangen litt større enn det som kan forklares med økning i antallet kvinner. I Oslo har økningen i antall utenlandskfødte kvinner vært stor, og de står for 99 av den samlede oppgang på 213 fødte her.

Fruktbarhetsmål

Et vanlig mål på fruktbarhet kalles samlet fruktbarhetstall (SFT). Samlet fruktbarhetstall for et gitt år er uttrykk for hvor mange barn kvinner ville fått i gjennomsnitt dersom de gjennomlevde hele sin fødegyktige periode med dette årets fruktbarhet. Målet beregnes som summen av de aldersspesifikke fødselsratene dette året og gir bare et tverrsnittsbilde av fruktbarheten. Det vil kunne variere fra år til år dersom mange utsetter fødslene samtidig, eller bestemmer seg for å få barna tettere enn det som var vanlig tidligere. For at de tilfeldige variasjonene ikke skal gi for sterkt utslag, bør SFT ikke beregnes for små grupper. Det egner seg heller ikke så godt for grupper som endrer sammensetning raskt, som jo gjelder innvandrere i Norge.

Kohortfruktbarhet er et annet mål som ikke er preget av de kortsiktige svingningene i fødselsmønsteret. Det viser gjennomsnittlig barnetall i sum over hele livsløpet for en gruppe kvinner. Ulempen er at en da ikke tar hensyn til nylig inntrufne endringer i fruktbarheten.

Innvandrerens fruktbarhet

Et spesielt problem knytter seg til mål for innvandreteres fruktbarhet i Norge: For mange grupper betyr det at de får komme til landet at de står i en fase hvor det er naturlig å vente barn. Vi har siden 1975 hatt innvandringsstopp. Det har vært mange unntak fra stoppen. Viktigst i vår sammenheng er familiegjenforening, det vil si at en person som har lovlig opphold i landet under gitte betingelser, har krav på å få hit også sin nær-

meste familie. Dette gjelder de (oftest mannlige) arbeidsinnvandrerne som kom til landet mellom 1968 og 1975, og de som er kommet seinere som spesialister, flyktninger eller personer som har fått asyl på annet grunnlag. En del av disse var allerede gift i hjemlandet, andre har giftet seg med en hjemmefra på et seinere tidspunkt. Når paret så gjenforenes i Norge, kanskje etter flere års venting, er det naturlig at de vil ha høy fruktbarhet i noen år. Tilsvarende har også norske par høy fruktbarhet i noen år etter giftermålet, men vi regner aldri ut tall for slike grupper isolert. På samme måten vil fruktbarheten i et nybygd boligområde være mye høyere de første årene etter innflytting enn det den vil bli seinere.

Når vi sammenlikner tall for norske og utenlandske kvinners fruktbarhet, må vi også ta hensyn til at kvinner fra den tredje verden sjelden får komme hit uten å være gift. Siden nesten alle barn fødes innenfor ekteskap, vil det være *gite* norske kvinner det derfor er mest naturlig å sammenlikne dem med.

Samlet fruktbarhetstall

Beregnet med eksakte metoder, var SFT i Norge i 1987 1,750. Ved beregning av fruktbarhet i denne artikkelen, må vi bruke litt grovere metoder, som gir SFT lik 1,744. Fordeling etter hvor kvinnene er født, er vist i tabell 2.

Tabell 2
Samlet fruktbarhetstall for kvinner født i Norge og i utlandet

	1986	1987	Økning
Alle kvinner	1.708	1.744	+0.036
Kvinner født i Norge	1.685	1.719	+0.034
Kvinner født i utlandet	2.141	2.192	+0.051

Utenlandsfødte kvinner med SFT på 2,14 har så vidt høy nok fruktbarhet til at gruppen vil holde sitt folketall oppe på lang sikt. Utenlandske kvinner bidrog ellers til å dra opp fødselstallet i Norge med 0,023-0,025 barn pr. kvinne i 1986 og 1987.

Kvinner født i utlandet er ingen ensartet gruppe. Første kolonne i tabell 3 viser at deres fruktbarhet varierer fra noe under til langt over det norske nivået. I tabell 3 har vi også lagt inn antall barn født av mødre i hver gruppe, for å vise hvor mange personer det dreier seg om.

Kvinner fra den tredje verden har høyest fruktbarhet

Vi ser i tabell 3 at det bare er kvinner født i den tredje verden som har vesentlig høyere fruktbarhet enn norskfødte kvinner. Blant dem igjen er det kvinner fra Tyrkia, Pakistan og Marokko som har høyest fruktbarhet. Dette er de tre landene som har gitt oss arbeidsinn-

Tabell 3
Samlet fruktbarhetstall (SFT) og antall barn etter kvinnens fødeland. Gjennomsnitt for 1986-87

Fødeland	SFT	Antall kvinner 15-44 år	Tallet på fødte
Norge	1.70	876 249	49 884
Norden ellers	1.67	13 620	790
Europa utenom Tyrkia	1.86	11 122	715
Andre i-land	1.92	5 541	422
Tredje verden	3.08	12 122	1 424
Pakistan, Tyrkia,			
Marokko	4.36	3 775	622
Resten	2.47	8 346	801

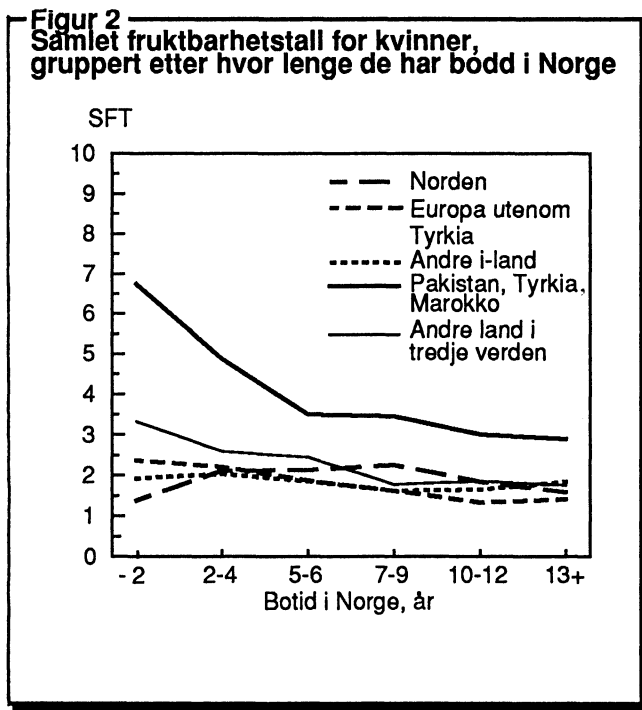
vandrere. Særlig viktig er nok at kvinner fra disse landene bare får komme til landet dersom de er gift eller gifter seg med en mann som er her allerede. Antallet barn de føder, utgjør likevel ikke en stor andel av de fødte. I gjennomsnitt dreier det seg for 1986-87 om ca. 600 barn, eller like i overkant av 1 prosent av fødselstallet. Kvinner født i de typiske asylsøkerlandene har ikke påfallende høy fruktbarhet. Lavest fruktbarhet (SFT under 1,5) av land med flere enn 200 kvinner i fødedyktig alder i Norge, hadde Spania, Iran og Japan. Kvinner født i Danmark, Frankrike og Australia hadde også lav fruktbarhet.

Innvandrerkvinner nærmer seg norsk fruktbarhetsnivå når de har vært i landet noen år

I analyser av innvandrernes fruktbarhet, bør en trekke inn forholdene i det landet de kommer fra, hvilke grupper de tilhører i hjemlandet, hvordan og hvorfor de kom hit (seleksjonen), hvor lenge de har vært i Norge og hvordan deres situasjon i Norge er.

I noen grad avspeiler forskjellene i innvandrernes fruktbarhet mønsteret i deres fødeland, men sammenhengene er ikke særlig sterke. Høyest fruktbarhet i verden i dag har landene i Afrika, men vi har så få innvandrere derfra at vi ikke kan gi tall for noe enkeltland. Ser vi hele Afrika under ett, har kvinner født der et samlet

fruktbarhetstall på 2,6, langt under halvparten av nivået i deres hjemland. Viktigste forklaring til ulikhetene i fruktbarhet mellom innvandrergруппene ligger nok i bakgrunnen for deres opphold i Norge. Dette ser vi enda tydeligere når vi trekker inn varigheten av oppholdet i Norge.

Kvinner som har bodd i Norge en del år, nærmer seg det norske fruktbarhetsnivået, men det er interessante forskjeller i tilpasningsprosessen. Kvinner fra andre nordiske land kommer hit alene, og de første åra etter ankomst har gruppen lav fruktbarhet. Dette kompenseres med høy fruktbarhet etter noen år. Etter 10 års opphold er de nede igjen på det norske nivået. Kvinner fra andre i-land har høyere fruktbarhet i starten, som raskt synker til et nivå lavere enn det norske.

De som er født i den tredje verden, og spesielt i de tre landene Pakistan, Tyrkia og Marokko har meget høy fruktbarhet rett etter ankomsten. Dette er som en skulde vente ut fra at kvinner herfra nesten utelukkende kommer ved familiegjennomføring. Samlet fruktbarhetstall for kvinner fra disse tre landene og som har bodd i Norge under 2 år, var 6,74 i 1986-1987. Til grunn for tallet ligger det imidlertid bare 185 fødsler. Sammenlikner vi innvandreneres fruktbarhet med *nygifte* norskfødte kvinners ser vi at innvandrene etter to års opphold har omtrent 0,5 barn i gjennomsnitt, det samme som norske kvinner har etter to års ekteskap. Etter 7 års opphold, er fruktbarhetsnivået halvert, og svarer etter 10 år til den nordnorske fruktbarheten på begynnelsen av 1970-tallet.

De som er født i resten av den tredje verden, vil dels være flyktninger og personer som har fått innvilget asyl på annet grunnlag, men det vil også være et innslag av arbeidsinnvandrere. Også denne gruppen har en noe høyere fruktbarhet de første åra, men når det norske nivået før de har vært her i 10 år.

Integrasjon

Graden av integrasjon i det norske samfunnet avhenger av språkkunnskaper, om det er et sterkt miljø blant innvandrere fra landet, bosettingsmønster, kulturelle og religiøse faktorer og yrke og utdanning. Liten integrasjon kan føre til både at det fruktbarhetsmønsteret de tar med seg hjemmefra blir mindre påvirket, og at det er få alternativer til det å satse på egen familie. Integrasjonen vil gradvis bli bedre for de fleste, og vi venter derfor at fruktbarheten vil synke i grupper som starter på et høyt nivå. Vi går ut fra at integrasjonen vil være aller best i par der den ene ektefellen er norsk og den andre født i utlandet. Slike par har gjennomgående svært små avvik fra norsk gjennomsnitt. Blandete par hvor den ene kommer fra et land med høy fruktbarhet, har mye lavere fruktbarhet enn der begge parter er fra slike land. Er en av partene fra et land med svært lav fruktbarhet i Norge og den andre født her, får slike par en fruktbarhet som gjennomsnittet.

Mest isolert vil slike par være som har nok landsmenn rundt seg til å kunne beholde et eget nærmiljø. Dette skjer vel i en kombinasjon av at de ikke søker kontakt med andre enn egne landsmenn og at de lukkes ute fra kontakt med nordmenn flest. Dette kan gjelde innvandrere nettopp fra de tre landene Pakistan, Tyrkia og Marokko.

Barnetall for kvinner i alderen 35-44 år

For å få et bilde av innvandreneres samlede barnetall uten at det skal være preget av forholdene omkring ankomsten, ser vi på gjennomsnittlig barnetall kvinnene har fått når de er 35-44 år. Innen denne alderen har de fleste fått de barna de kommer til å få. I dette målet får vi med barn som er eller har vært registrert bosatt i Norge. Egne barn som er innvandret hit, kommer med, mens barn født i utlandet og som ikke er flyttet med, faller utenfor. Den siste gruppen er trolig svært liten.

Gjennomsnittlig barnetall er vist i tabell 4. Hovedtrekkene fra figur 2 holder seg. Kvinner fra andre i-land har et barnetall litt under det norske, mens kvinner fra land i den tredje verden ligger høyere. Også her skiller de landene seg ut som vi har hatt mange arbeidsinnvandrere fra. Kvinner fra Pakistan, Tyrkia og Marokko har gjennomsnittlig 1,5 flere barn enn det kvinner født i

Tabell 4
Gjennomsnittlig barnetall og andel kvinner 35-44 år med barn som er født i ulike deler av verden

Fødeland	Antall barn	Gj.sn. barnetall	Andel kvinner m/barn	Antall kvinner
Norge	596272	2.13	90.2	279 000
Norden ellers	10064	1.93	85.3	5225
Europa utenom				
Tyrkia	8915	1.81	83.2	4922
Andre l-land	2525	1.76	78.8	1436
Tredje verden	7531	2.44	83.5	3092
Pakistan, Tyrkia				
Marokko	3549	3.61	94.8	984
Resten	3982	1.89	78.2	2108

Norge har. Av 625 000 barn i Norge med mødre mellom 35 og 44 år, har 1,2 prosent mor født i den tredje verden. Av disse har 3 500 (0,6 prosent av samlet barnetall) mor født i Pakistan, Tyrkia eller Marokko. Tabell 4 demonstrerer at også de tilpasser seg vertslanets fruktbarhet etter hvert, og at forskjellene i den permanente fruktbarheten ikke er så stor som i periodefruktbarheten.

Forskjellene i barnetall skriver seg i noen grad fra ulikheter i antall barnløse. Kvinner fra Pakistan, Tyrkia og Marokko har nesten alle sammen barn, som vi må vente ut fra det som er skrevet tidligere. Blant kvinner fra andre u-land er det mange som kommer som asylsøkere og flyktninger, og det er derfor langt flere barnløse blant dem. De samme forskjellene kommer fram om vi ser på andel gifte i de ulike gruppene. Blant norskfødte kvinner i aldersgruppen 35-44 år er 78 prosent gift, blant kvinner fra de tre landene nevnt over, er andelen 97 prosent. Sammenlikner vi gjennomsnittlig barnetall blant gifte kvinner, reduseres forskjellen fra 1,5 til 1,35 barn.

Fruktbarhet og framtidsperspektiver

I denne artikkelen har vi gitt en første beskrivelse av innvandreneres fruktbarhet, ved at vi har sett på fødsler blant personer født i utlandet. Vi har vist at 10 prosent av dem som ble født i 1987 hadde far eller mor født i utlandet. Av disse hadde nesten 2 000 barn far eller mor fra et land i den tredje verden. Ser vi bare på dem med begge foreldre fra et utviklingsland, er antallet like i overkant av 1 000, eller 2 prosent av fødselstallet. Hele 60 prosent av denne gruppen befinner seg i Oslo, men deres andel av byens samlede fødselstall utgjør ikke mer enn 10 prosent.

Det finnes ikke *ett* godt mål som kan brukes til å beskrive fruktbarheten blant innvandrere. Vi bruker samlet fruktbarhetstall, som er 2,19 blant kvinner født i utlandet og 1,72 blant norskfødte. Det er store forskjeller mellom ulike grupper av innvandrere, høyest fruktbarhet har kvinner fra de landene som har sendt arbeidsinnvandrere hit. Dette henger i stor grad sammen med at de nå kan komme hit bare ved gjenforening med en ektemann. Det viser seg derfor at fruktbarheten deres synker meget raskt når de har bodd i landet i noen år. Gjennomsnittlig barnetall i alderen 35-44 år varierer langt mindre enn SFT, men landenes relative posisjon er stort sett den samme. Av alle barn til kvinner i denne aldersgruppen, er det nesten 5 prosent som har utenlandsfødt mor. Om lag 7 500 barn, eller 1,2 prosent av totaltallet, har mor født i et land i den tredje verden. Det er ikke innenfor rammen av denne artikkelen å drøfte om tallene er høye eller lave, i forhold til forventninger eller i forhold til ulike ideologiske oppfatninger. Vi mener at det er viktig å belegge et felt hvor meningene er mange og sterke, med faktiske observasjoner.

Mye av diskusjonen rundt innvandreneretall har dreid seg om hvor mange av utenlandsk herkomst det kan komme til å bli i framtida. Noen formell prognose over hvor mange med utenlandsk bakgrunn det blir i Norge i framtida, kan ikke lages uten at vi vet mer om innvandreneres tilbakeflytting og dødelighet. Den betydning ulike nivåer for innvandring kan få for landets demografi, er behandlet i Rapporten 89/4. Spørsmålet om antall innvandrere i framtida er verdt å drøfte, selv om våre tall ikke besvarer det direkte. Svaret vil trolig være mest avhengig av hvor mange som får komme til landet i framtida, og hvilke grupper vi tar inn. Høye verdier for SFT i enkelte grupper, skriver seg fra familiegjenforening. Når det blir mindre andel nyinnvandrete kvinner i disse gruppene, vil også fruktbarhetstallene reduseres, selv uten tilpasning til norsk fruktbarhet. Det er fortsatt et potensiale for slike gjenforeninger blant mannlige flyktninger og de som har fått opphold på humanitært grunnlag, men det er ikke sikkert at det får samme omfang som blant arbeidsinnvandrene. Hittil har kvinner født i de fleste asylsøker- og flyktningeland hatt relativt lav fruktbarhet i Norge.

Litteratur

Texmon, I. og L. Østby : Innvandringens betydning for befolkningsutviklingen i Norge. Rapporten 89/4. Statistisk sentralbyrå.

Østby, L.: For få utlendinger i Norge? Samfunnspeilet 1-88.

Vassenden, K.: Hvor mange utlendinger er det i Norge? Samfunnspeilet 3-88.

Datapresentasjon I: Diagram og mål for sentral tendens

Av Leiv Solheim

De tall og figurer som brukes for å beskrive funnene på statistiske undersøkelser er som regel resultatet av en omfattende forenkling av et stort og uoversiktlig tallmateriale. Hensikten er å framheve de viktigste og mest interessante egenskapene i tallmaterialet, men samtidig ikke underslå spesielle særegenheter. En god løsning kan da være å bruke noen få tall for å beskrive presist hovedfunnene og figurer til å tegne opp en forenklet oversikt over hele tallmaterialet.

Stamme- og bladdiagrammet

Dersom tallmaterialet er lite, inntil 100 målinger i alt, kan en nytte det såkalte stamme- og bladdiagrammet til å beskrive både hovedtendenser og detaljer på en enkel og oversiktig måte. Under er høyden til 30 nye kadetter på Krigsskolen i 1985 listet opp:

186 184 186 185 184 178 171 182 173 177 192 188 188
176 185 188 192 201 185 176 180 185 170 178 178 167
180 180 186 191

Stamme- og bladdiagrammet lages ved at en først trekker en loddrett linje. Deretter skriver en opp de første sifrene nedover stammen, mens en fyller inn de resterende sifrene i bladene. Høyden til kadettene er gitt ved tre sifre. Det er da naturlig å velge stammen lik de to første og bladene lik det siste sifferet. For å få en fin inndeling velger vi å skille mellom tredje siffer lik 0-4 og 5-9. Siden minste tallet er 167 begynner vi ved å sette av 16H som betyr 165-169. H står for høye sifre, mens vi bruker L for sifrene 0-4. Altså skriver vi 17L, 17H osv. nedover stammen. Vi kan godt tenke på disse tallene som greiner på stammen og at det tredje sifferet skal være blader på greinene våre.

Bladene henges på plass ved å skrive tredje sifferet til tallene ovenfor på plass utenfor rett grein: Først 6 til høyre for 18H(186), deretter 4 til høyre for 18L(184) osv. Til slutt skriver vi 1 bakerst utenfor 19L(191) og figur 1A er ferdig. For å lage oversikten over tallene enda klarere, kan vi ordne bladene etter størrelse slik figur 1B viser.

Figur 1
Stamme- og bladdiagram av høyden til 30 nye kadetter på Krigsskolen i 1985

A)		B)	
16H	7	16H	7
17L	1,3,0	17L	0,1,3
17H	8,7,6,6,8,8	17H	6,6,7,8,8,8
18L	4,4,2,0,0,0	18L	0,0,0,2,4,4
18H	6,6,5,8,8,5,8,5,5,6	18H	5,5,5,5,6,6,6,8,8,8
19L	2,2,1	19L	1,2,2
19H		19H	
20L	1	20L	1

Figur 1B inneholder de samme 30 enkeltmålingene som i opplistingen ovenfor, men det hele er blitt mye mer oversiktlig. Hovedtendensen, de to første sifrene, er skilt ut fra detaljene (det siste sifferet). Det er lett å se hvilken som er minst (167cm), den lengste er 201 cm, hele fire kadetter 185 cm høye og det er like mange som er mindre enn og høyere enn 184 cm. Det siste tallet kalles medianen og er et av flere mål for det typiske eller den sentrale tendensen i et tallmateriale. Dette kommer vi tilbake til nedenfor.

Stamme- og bladdiagrammet viser både hovedtendenser og detaljene i et lite datamateriale. Når det er hundrevis og tusener av målinger kan en ikke gå fram på denne måten, men prinsippet er det viktig å ta var på: Nemlig å forenkle informasjonen i data til noe enkelt som også tar vare på viktige detaljer.

Før vi går videre på dette kan det være på sin plass å innføre noen begreper.

Variabler - måleskala

Høyde er eksempel på det som kalles en kvantitativ variabel eller bare målevariabel. Den er karakterisert ved at det er gitt en fysisk måleskala slik som lengde, masse, temperatur, tid eller strømstyrke og alle måleskalaer dannet på grunnlag av å sette sammen disse. Dessuten kommer alle økonomiske skalaer der enten pris, mengde eller verdi er enhet. Felles for alle disse er at avstanden på skalaen er den samme overalt slik at tallene kan legges sammen og trekkes fra hverandre.

Den andre hovedtypen kalles kategoriske variabler. Da lager vi sjøl en inndeling i svaralternativer tilpasset vårt formål. La oss ta boliger som eksempel. Da kan vi dele dem inn etter viktigste oppvarmingskilde: Sentralvarme, elektriske ovner, ovner for flytende brensel eller ovner for fast brensel. Eller vi kan dele dem inn etter hvor mange rom det er i boligen: Ett, to, tre, fire, fem, seks, sju eller minst åtte rom. Disse to eksemplene er hentet fra Folke- og bolig telling 1980. Vi kunne laget en mengde andre eksempler på variabler som karakteriserer boliger. Det spesielle er at vi lager svaralternativer ut fra en bestemt hensikt.

Type oppvarming er eksempel på det som kalles en nominell variabel. Dette er en inndeling i forskjellige svaralternativer uten noen form for rangering. Andre eksempler er øyenfarge, hårfarge, kjønn, yrkesgruppe, kommune, fylke og nasjonalitet. Antall rom i en bolig er eksempel på en ordinal variabel. Alle typer skalaer som innebærer en eller annen form for kvalitetsvurdering er eksempler på ordinale variabler. Et typisk eksempel er holdning til samfunnsspørsmål: Hvor positiv

eller negativ er du til innvandring, skatt, idrett, barnehager osv.?

Felles for kategoriske variabler er at en kan ikke legge sammen eller trekke fra hverandre de tallene som brukes for de enkelte svaralternativene. For nominelle variabler er det helt meningsløst siden det ikke er noen ordning i hele tatt, mens for en ordinal variabel er problemet at avstanden mellom kategoriene ikke er den samme over hele skalaen.

Mål for sentral tendens

Den aller kraftigste forenkling en kan gjøre er å nøye seg med å beskrive alle målingene kun med en størrelse. Det er da naturlig å velge et mål for det typiske - den sentrale tendensen.

For en nominell variabel er det ikke noe valg, en er nødt til å velge den kategorien som forekommer flest ganger. Denne størrelsen kalles for modus. Den mest vanlige form for oppvarming i 1980 var elektriske ovner. For en ordinal variabel kan en i tillegg finne den kategorien som har like mange svar med lavere verdi som høyere, nemlig medianen. Den typiske bolig i 1980 hadde fire rom. For øvrig var dette den type bolig det var flest av også. For kvantitative variabler er det mest vanlig å bruke gjennomsnittet - summen av målingene dividert med antall målinger.

Dersom skalaen er antallet av et eller annet, f. eks. antall barn i hver familie, så er som regel gjennomsnittet et tall som ikke observeres i noen måling: I 1980 var det 2,24 barn i gjennomsnitt pr. familie i Norge.

La oss se litt på høyden til krigsskolekadettene igjen. Vi så allerede fra figur 1B at modus og median var henholdsvis 185 cm og 184 cm. Gjennomsnittshøyden er 182,4 cm. Det er ofte slik at de tre målene for sentral tendens gir omtrent samme tallet. Allikevel er gjennomsnittet ut fra mer teoretiske betraktninger blitt stående som det rette målet for det den sentrale tendensen, men i en del tilfeller kan gjennomsnittet virke direkte villedende dersom vi tenker på det normale.

Spesielt for skjeve fordelinger, som betyr at noen få tall er veldig forskjellig fra resten, er medianen det beste målet for det typiske. Anta en bedrift har 19 ansatte og en eier som leder bedriften. Fem av de ansatte tjener 125 000 kroner, ti tjener 150 000 kroner og fire tjener 175 000 kroner. Dersom lederen tar ut 2 000 000 kroner i lønn et år så er gjennomsnittsinntekten 241 250 kroner, altså mer enn noen av de ansatte tjener. I et slikt tilfelle er det mer opplysende å oppgi medianinntekten, nemlig 150 000 kroner. På den annen side, dersom en

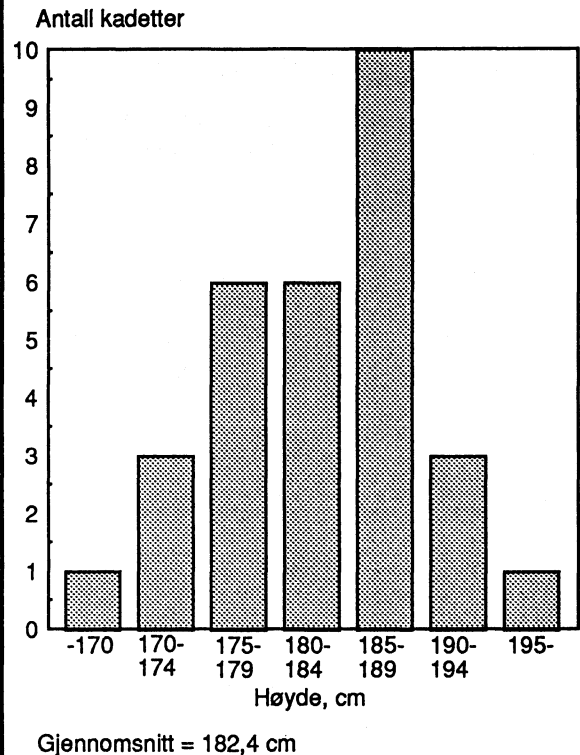
kjenner gjennomsnittsinntekten og antall medarbeidere, kan en beregne totale lønnsutgifter - 4 825 000 kroner. Kjente en medianen ville en gjettest på 3 000 000 kroner.

En kan trekke følgende lærdom: I mange situasjoner der en ønsker å beskrive det typiske er medianen et bedre mål, men dersom en vil ha mulighet til å beregne totalen fra den sentrale tendensen er gjennomsnittet nødvendig.

Når en velger å forenkle hele tallmaterialet til kun et enkelt tall bør en i tillegg følge opp med en figur som viser fordelingen til alle målingene, enten ved et histogram eller andre liknende figurer. I figur 2 har vi laget et histogram over høydene til kadettene. Formen på histogrammet er som for stamme- og bladdiagrammet, men nå er de enkelte verdiene fjernet.

I seinere numre skal vi ta for oss statistiske mål for hvordan enkeltmålingene fordeler seg (spredning) og se på hvordan sammenhengen mellom to variabler kan måles (korrelasjon).

Figur 2
Histogram for høyden til 30 kadetter på Krigsskolen

REGIONALSTATISTISK DATABASE (RSDB)

Tilgjengelig statistikk for kommuner og fylker tilrettelagt for enkel bearbeiding og fleksible uttak

RSDB er en database som nå inneholder mer enn 11 000 variable. Dataene dekker i hovedsak kommuner og fylker, og er dels tilrettelagt som tidsserier. RSDB er en del av SSB-DATA som omfatter ulike databaser for intern og ekstern bruk.

RSDB gir brukerne følgende fordeler:

- Samlet oversikt over regionale data fra ulike statistikkområder
- Raskere og mer fleksibel bearbeiding av ulike regionale data
- Alternative distribusjonsformer

RSDB inneholder tall fra følgende statistikkemner:

- Areal	- Skattestatistikk
- Befolkning	- Skogbruk, fiske og fangst
- Utdanning	- Industri og energi
- Sosiale forhold	- Bygge- og anleggsstatistikk
- Folke- og bolig telling 1980	- Varehandel og tjenesteyting
- Arbeidsmarked	- Kommuneregnskap

Tall for kommuner kan på en enkel måte summeres opp til regionale inndelinger, f.eks.:

- Fylker	- Handelsdistrikter
- Landsdeler	- Distriktsutbyggingsområder

Eksterne brukere kan utnytte RSDB på følgende måter:

- Bestille uttak fra basen på papir, diskett eller magnetbånd
- Bestille analyse/bearbeiding ved hjelp av data i basen
- Ta ut via on-line tilkobling (foreløpig på prøvebasis for enkelte brukere)

Arbeidet med RSDB er knyttet til videreføringen av Nye distriktstall og Statistiske fylkeshefter. Disse avløses av den nye serien Regionalstatistikk fra høsten 1989. RSDB vil bli oppdatert parallelt med at hovedtallene blir sendt ut i serien Regionalstatistikk. RSDB blir også utnyttet til å utvikle spesielle tabellpakker blant annet med tilbakegående regionale tall.

Til hjelp for brukerne fins en brukerhåndbok med fyldig dokumentasjon av innhold, distribusjonsformer, priser og bestillingsrutiner.

Nærmere opplysninger om RSDB gis ved:

Statistisk sentralbyrå
Kontor for befolkningsstatistikk
Postuttak
2201 Kongsvinger
Telefon: (066) 85 000

VELGERE, PARTIER OG POLITISK AVSTAND ER EN AKTUELL BOK NÅ FØR STORTINGSVALGET

Stortingsvalget den 9. september 1985 skapte en helt ny parlamentarisk situasjon i Norge. Boken **VELGERE, PARTIER OG POLITISK AVSTAND** av Bernt Aardal og Henry Valen tar sikte på å forklare bakgrunnen for resultatene i 1985 på grunnlag av endringer, stridsspørsmål og motsetninger ved valget.

Undersøkelsen som analysen i hovedsak er basert på, ble gjennomført like etter stortingsvalget i 1985. Datainnsamlingen ved personlige intervjuer ble foretatt av Statistisk sentralbyrå. Tabeller fra undersøkelsen ble publisert i NOS Stortingsvalget 1985, Hefte 2.

Valget i 1985 vil bli stående som et klart eksempel på at en valgkamp kan snu opinionen. På forhånd var det ventet framgang for Arbeiderpartiet. Spørsmålet var bare om den ville bli sterk nok til å medføre regjeringsskifte. Denne prognosen slo ikke til. I sin analyse peker Aardal og Valen på følgende forhold som karakteriserer stortingsvalget i 1985, og som bidro til endringene fordi temaene traff velgernes interesser på valgkamptidspunktet:

- Valget satte sosialpolitiske spørsmål i forgrunnen
- Valgresultatet avspeilet store geografiske variasjoner, tilsvarende den gamle senter-periferimotsetningen
- Kvinnenes politiske uavhengighet ble manifestert

I **VELGERE, PARTIER OG POLITISK AVSTAND** er det ikke bare velgerreaksjonene ved valget i 1985 som analyseres, men også hvordan det nye stortingets sammensetning og politisk avstand mellom partiene har ført til parlamentarisk ustabilitet. Tilliten til politikerne og mer langsiktige tendenser i norsk politikk blir omtalt. Resultatene fra kommune- og fylkestingsvalget i 1987 er tatt med og analysert.

Det skal bli spennende og se hvordan resultatene vil bli av stortingsvalget 1989. En god bakgrunn for å oppfatte politikeres og velgeres reaksjoner vil være nettopp **VELGERE, PARTIER OG POLITISK AVSTAND**. Boken er delt i 15 kapitler, og tekstavsnittene kan leses uavhengig av det omfattende tallmateriale.

VELGERE, PARTIER OG POLITISK AVSTAND er til salgs hos bokhandlerne, og koster kr 125. Den har nr. 69 i serien Sosiale og økonomiske studier. ISBN 82-537-2762-3.

VELGERE, PARTIER OG POLITISK AVSTAND er til salgs hos bokhandlerne, og koster kr 125. Den har nr. 69 i serien Sosiale og økonomiske studier. ISBN 82-537-2762-3.

--- KLIPP HER ---

Bestillingskupong

Årsabonnement 1989

90 kroner.

(Gamle abonnenter trenger ikke sende inn kupongen. De får automatisk tilsendt postgiroblankett.)

Betal med postgiroblankett som blir tilsendt sammen med tidskriftet.

Navn: _____

Adresse: _____

Postnr.: _____ Sted: _____

Sendes til:
Statistisk sentralbyrå
Opplysningskontoret
Postboks 8131 Dep.
0033 OSLO 1

Medarbeidere i dette nummer:

Berit Bjørlo, Sivilagronom. Konsulent i Statistisk sentralbyrå.

Frode Brunvoll, Cand.real. Førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå.

Otto Carlson, Cand.oecon. Rådgiver i Statistisk sentralbyrå.

Tor Jørgensen, Cand.philol. Førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå.

Jannecke Lahn, Cand.philol. Førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå.

Karl Erik Lund, Cand.sociol. Konsulent i Statens tobakkskaderåd.

Jan Erik Lystad, Cand.philol. Byråsjef i Statistisk sentralbyrå.

Leiv Solheim, Cand.real. Forsker i Statistisk sentralbyrå.

Kåre Vassenden, Cand.polit. Førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå.

Lars Østby, Cand.real. Forsker i Statistisk sentralbyrå.

— — — — — KLIPP HER — — — — —

— — — — — KLIPP HER — — — — —

PORTO

Statistisk Sentralbyrå
Opplysningskontoret
Postboks 8131 Dep.

0033 OSLO 1

«Samfunnsspeilet» er et tidsskrift med
lettleste artikler om folks levekår og livsstil.
«Samfunnsspeilet» er et tidsskrift der
Statistisk sentralbyrå sprer resultater om aktuell
levetidsforskning til en større leserkrets.

«Samfunnsspeilet» er skrevet

- for deg som underviser i samfunnsfag
- for deg som driver med informasjon
- for deg som forsker
- for deg som arbeider med sosial- og
helsepørsmål
- for deg som arbeider i administrasjon
og forvaltning
- eller rett og slett for deg som er opptatt av
samfunnsforhold.

Abonnement bestilles hos:

Statistisk sentralbyrå

Opplysningskontoret

Postboks 8131 Dep.

0033 OSLO 1

Telefon (02) 41 38 20

Publikasjonen utgis i kommisjon

hos H. Aschehoug & Co. og

Universitetsforlaget, Oslo og er

til salgs hos alle bokhandlere.

Løssalgpris kr 40,-

ISSN 0801-7603

ISBN 82-537-2802-6